

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

FAKULTET ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE ZNANOSTI

Matea Nađ

**VAŽNOST JEZIČNIH IGARA ZA GOVORNO-KOMUNIKACIJSKU KOMPETENCIJU
DJECE MLAĐE ŠKOLSKE DOBI**

DIPLOMSKI RAD

Osijek, 2019.

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

FAKULTET ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE ZNANOSTI

Integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni učiteljski studij

**VAŽNOST JEZIČNIH IGARA ZA GOVORNO-KOMUNIKACIJSKU KOMPETENCIJU
DJECE MLAĐE ŠKOLSKE DOBI**

DIPLOMSKI RAD

Predmet: Metodika hrvatskoga jezika II

Mentor: dr. sc. Valentina Majdenić, doc.

Student: Matea Nađ

Matični broj: 2439

Molul: A

Osijek

Veljača, 2019.

Zahvala

Najljepša hvala mentorici dr. sc. Valentini Majdenić za pomoć tijekom pisanja diplomskoga rada. Zahvaljujem na trudu, idejama i na svakom ohrabrenju!

Zahvaljujem ovim putem učiteljici i učenicima 4.d razreda OŠ Ivana Kukuljevića Belišće što su me rado ugstili na svojim nastavnim satima, odigrali igre koje sam pripremila i na taj način doprinijeli mom radu.

Hvala mojoj obitelji koja je bila uz mene i podupirala me tijekom studiranja.

Na koncu, hvala dragom Bogu na svim radostima koje mi je ovo studiranje donijelo, na svim poteškoćama u kojima mi je pomagao i na svim kušnjama koje su me dovodile bliže Njemu. Hvala Mu na talentima koje mi je darovao i na spoznaji da ih trebam koristiti služeći učenicima u razredu.

SAŽETAK

Osposobiti učenika za jezičnu komunikaciju u svim priopćajnim situacijama u kojima se učenik može zateći temeljni je cilj nastave hrvatskoga jezika, a jezično-komunikacijsko područje jedno je od sedam odgojno-obrazovnih područja koje donosi Nacionalni okvirni kurikulum (2010). U nastavi hrvatskoga jezika u Republici Hrvatskoj komunikacijska se kompetencija najviše razvija u nastavnom području jezično izražavanje. Učenik razvija jezičnu komunikaciju kroz osnovne jezične djelatnosti: slušanje, govorenje, čitanje i pisanje. U radu je opisana važnost razvoja govorno-komunikacijske kompetencije djece te se ističe igra kao način na koje se ona može poticati. Za potrebe diplomskog rada osmislila sam jezične igre i provela ih u 4.d razredu Osnovne škole Ivana Kukuljevića Belišće. Rezultati ukazuju da se u igri učenici opuštaju, lakše uče i oslobađaju straha, i time potvrđuju ono što o didaktičkim igrama piše u literaturi.

Ključne riječi: jezično izražavanje, govorno-komunikacijska kompetencija, jezične igre

ABSTRACT

To train a pupil for language communication in all situations that he can find himself in, is the main goal of teaching Croatian language, and language-communication area is one of the seven educational areas in National Framework Curriculum (2010). In teaching Croatian language, in Croatia, communication skills most develop in the educational area language expression. The pupil develops language communication through basic language activities: listening, speaking, reading and writing. The paper describes the importance of speech-communication competence development of pupil and asserts the game like a way of stimulating it. For the purpose of this thesis I created language games and conducted it in the 4th grade of primary school Ivan Kukuljević Belišće. The results show that students in the game get more relaxed, learn easier and release the fear, which confirms what is written about didactic game in sources.

Keywords: language expression, speech-communication competence, language games

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. NASTAVA HRVATSKOGA JEZIKA.....	2
2.1. Svrha nastave hrvatskoga jezika	2
2.2. Područja nastavnog predmeta Hrvatski jezik.....	3
2.3. Jezično izražavanje u Nastavnom planu i programu	5
2.3.1. Jezične djelatnosti.....	8
2.4. Komunikacijski pristup usvajanju hrvatskoga jezika	10
3. KOMUNIKACIJA	15
3.1. Jezik	18
3.2. Govor	20
3.3. Odnos između jezika i govora.....	22
4. IGRA	23
4.1. Igre u nastavi	25
4.2. Jezične igre.....	27
5. PRAKTIČNI DIO	29
5.1. Jezična gusjenica	30
5.2. Jezični domino	32
5.3. Kutija Pričopričalica	35
6. ZAKLJUČAK.....	38
LITERATURA	40
PRILOZI.....	42

1. UVOD

Nastava hrvatskoga jezika u Republici Hrvatskoj određena je sadržajima, načelima i ciljevima propisanim u Nacionalnom okvirnom kurikulumu. Komunikacija i govor neizostavni su dio nastave općenito. Jezično-komunikacijsko područje jedno je od sedam odgojno-obrazovnih područja koje donosi Nacionalni okvirni kurikulum. Osnovna svrha tog područja je „stjecanje znanja, razvoj vještina i sposobnosti te usvajanje vrijednosti i stavova povezanih s jezikom, komunikacijom i kulturom“ (NOK, 2010:30). Nastava hrvatskoga jezika osposobljava učenike za jezičnu komunikaciju što im omogućuje ovladavanje gradivom svih nastavnih predmeta te cjeloživotno učenje (NPP, 2006). Stoga je predmet Hrvatski jezik satnicom najopsežniji predmet osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja te obuhvaća četiri nastavna područja. Jedno od njih je i jezično izražavanje koje uspostavlja vezu s preostala tri nastavna područja i odgojno-obrazovnim procesom u cjelini, a sadržajem obuhvaća jezične djelatnosti: slušanje, govorenje, čitanje i pisanje. U jezičnu komunikaciju dijete se ponajprije uključuje slušanjem i oponašanjem odraslih govornika, zatim počinje ponavljati i razumijevati te u određenoj fazi razvoja smisljeno progovori. U školskoj dobi uči čitati i pisati, odnosno razvija složenije jezične aktivnosti (Pavličević-Franić, 2005). Komunikacija je temelj za usvajanje jezika i razvoj govora. Jezik se uči komunicirajući, a govor je jedno od načina na koji komuniciramo (Ljubešić i Capanec, 2012). Kada djeca imaju problem s komunikacijom, tada im je otežano usvajanje jezika i razvoj govora. Stoga su komuniciranje s djecom i poticanje govorne kompetencije osnovni zadaci roditelja, odgojitelja i učitelja. Cilj je ovog diplomskog rada naglasiti važnost komunikacije govorom – glasovno i pismeno te istaknuti jezične igre kao dobar način razvijanja komunikacije. Igra je djetetu ugodna, smisljena i spontano odabrana aktivnost. Igra je način na koji djeca uče, ne znajući da uče. I najdosadnije i najteže gradivo dijete prihvaća i usvaja ako mu se ponudi kroz didaktičku igru, a dijete je gotovo uvijek spremno i raspoloženo za igru (Miljević-Rički i sur., 2000). Jezična je igra „prostor u kojem se i odrasli i djeca oslobađaju u vlastitom jeziku“ (Peti-Stantić i Velički, 2008). Jezičnim se igrama može potaknuti učenike da se oslobode u komunikaciji, usvajaju jezik i razvijaju govor. U ovome su radu opisane tri jezične igre koje utječu na govor i komunikaciju, primjeri priprema nastavnih sati u kojima se mogu te jezične igre provoditi te reakcije učenika na njih.

2. NASTAVA HRVATSKOGA JEZIKA

2.1. Svrha nastave hrvatskoga jezika

„Nastava hrvatskoga jezika omogućuje učenicima stjecanje znanja, vještina, sposobnosti, stajališta, vrijednosti i navika koje pridonose njihovu osobnomu razvoju i omogućuje im aktivno sudjelovanje u društvu. S obzirom na složenu strukturu nastavnoga predmeta, potrebno je navesti kako svaka od predmetnih sastavnica pridonosi ostvarenju temeljnoga nastavnoga cilja: osposobljavanje učenika za jezičnu komunikaciju u svim priopćajnim situacijama u kojima se može zateći učenik osnovne škole“ (NPP, 2006:25).

Nacionalni okvirni kurikulum (2010) uključuje sedam odgojno-obrazovnih područja koja izražavaju i određuju temeljne kompetencije učenika za svako pojedino područje. Predmet Hrvatski jezik pripada u jezično-komunikacijsko područje. Svrha je jezično-komunikacijskoga područja u Nacionalnom okvirnom kurikulumu istovjetna svrsi nastave hrvatskoga jezika u Nastavnom planu i programu.

Pavličević-Franić (2005) govori da se prvi jezik usvaja spontano i da je njegova svrha uspješno sporazumijevanje te socijalizacija u društvu. Ostalim jezicima čovjek ovlada tijekom vremena i obrazovanja. Nameće se pitanje: Koja je svrha i zadaća učenja hrvatskoga standardnoga jezika kad ga se ne usvaja sponatno, već ga se mora učiti? „Pođemo li od neupitnoga cilja, a to je postizanje razine produktivne višejezičnosti u kojoj paralelno postojanje više jezičnih idioma znači poticaj a ne zapreku u djetetovu jezičnome razvoju, ostale odrednice nameću se same:

- ostvaraj temeljnih jezičnih djelatnosti (slušanja, govorenja, čitanja, pisanja) u svim komunikacijskim sustavima, te pretvorba pasivnoga u aktivan rječnik i to dvosmjerno (dijalekt, razgovorni jezik > < standard);
- razvoj jezično izražajnih osobina dobra govornika, bez obzira na jezični kod u pojedinoj komunikacijskoj situaciji;
- funkcionalna jezična komunikacija, temeljena na igri kao imanentnom obliku učenja jezika u predškolskoj i ranoj školskoj dobi;
- primjena lingvometodičkoga i komunikacijsko-humanističkoga, funkcionalno – pojmovnoga pristupa pri učenju hrvatskoga jezika;

- odabir primjerenoga didaktičkoga modela i komunikacijske strategije koji će izbjegavati formalan pristup jezičnim pojavama, a usvajanje jezika temeljiti na konkretnome idiomu djetetove svakodnevne jezične prakse;
- standardni hrvatski jezik tretirati kao konektiv – poveznicu pojedinih idiolekata i isticati ga kao poticaj a nikako kao pogrješku u savladavanju svih jezičnih djelatnosti (Pavličević-Franić, 2005:41-42).

Težak (1996) je svrhu nastave hrvatskoga jezika sveo sažeto na sljedeće sastavnice:

- Spoznaja o biti, osnovama i značajkama hrvatskoga jezika
- Svijest o potrebi učenja i njegovanja hrvatskoga jezika
- Pravilna uporaba književnoga, odnosno standardnoga hrvatskoga jezika u govorenju i pisanju.

Napominje da ova slojevita svrha pretpostavlja kako razlikovanje, tako i prožimanje sljedećih četiriju razina: naobrazbene, odgojne, psihofunkcionalne i komunikacijske.

„Koliko je učenje i znanje materinskoga jezika važno, potvrđuje i dokument Europske komisije pod nazivom Osam ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje (ŠK, 2005.), u kojemu je komunikacija na materinskome jeziku stavljena na prvo mjesto. Ovlada li učenik dobro materinskim jezikom, lakše će usvajati sadržaje i drugih nastavnih predmeta, a lakše će učiti i druge strane jezike“ (Pavličević-Franić i Aladrović Slovaček, 2011:174).

„Jezik kao sredstvo izražavanja podloga je svim ostalim područjima i predmetima tijekom odgoja i obrazovanja, često jedini oblik kojim se učenicima posreduje sadržaj nastavnoga predmeta te izravno utječe na uspjeh u njihovu ovladavanju. U predmetima jezičnokomunikacijskoga područja jezik je istovremeno i sadržaj i sredstvo učenja i poučavanja. Ovladanost jezikom (poglavito materinskim, ali i drugim i stranima) temelj je za učenje tijekom cijeloga života“ (NOK, 2010:31).

2.2. Područja nastavnog predmeta Hrvatski jezik

„Hrvatski jezik satnicom je najopsežniji predmet osnovnoškolskoga i srednjoškolskoga obrazovanja. Najuže je povezan sa svim ostalim predmetima jer se sva komunikacija odvija na materinskome jeziku. U osnovnoškolskome obrazovanju djeca do šestoga razreda osnovne škole

hrvatski jezik uče pet nastavnih sati tjedno (...) Predmet Hrvatski jezik objedinjuje četiri nastavna područja: jezik, književnost, medijsku kulturu i jezično izražavanje. U osnovnoj školi većina nastavnih sati otpada na poučavanje jezika i jezičnoga izražavanja“ (Pavličević-Franić i Aladrović Slovaček, 2011:173).

Navedenim četirima nastavnim područjima prethodi početno čitanje i pisanje tiskanih i pisanih slova. „Početno čitanje i pisanje osobitost je prvoga razreda i provodi se cijele školske godine“ (NPP, 2006:26).

„Nastavno područje u kojem se proučava i poučava fonološko, morfološko, sintaktičko, leksikološko, dijalektološko, stilističko gradivo te gradivo iz povijesti jezika i drugih jezikoslovnih disciplina naziva se nastavom jezika“ (Rosandić, 2002:20). Prema Nastavnom planu i programu za osnovnu školu (2006), zadaće su nastavnog područja jezik: osposobiti učenika za uspješno snalaženje u svakodnevnim priopćajnim situacijama, ovladati jezičnim sredstvima koji su potrebni za uspješnu komunikaciju, osvijestiti potrebu za jezičnim znanjem, suzbijati strah od jezika, osvijestiti razliku između standardnog jezika i zavičajnih idioma te postupno usvojiti hrvatski jezični standard. „Radi usklađivanja programskih zahtjeva sa zakonitostima jezično-intelektualnoga razvoja, znatno je svrhovitije učenika od prvoga do četvrtoga razreda osposobljavati za praktično služenje hrvatskim jezikom, posebno jezičnim normama, nego ga učiti jezikoslovnim pojmovima te normama i pravilima na teorijskoj razini“ (NPP, 2006:25).

„Nastavna jedinica jezičnog izražavanja uglavnom se sastoji od pismenih i/ili usmenih vježbi kojima se uvježbavaju oblici usmenog i pismenog izražavanja te primjena znanja i vještina stečenih u ostalim područjima nastave hrvatskog jezika“ (Bežen, 2008:314). „Svrha je toga nastavnoga područja, u suradnji s ostalim nastavnim područjima, razvijanje kulture slušanja, govorenja, čitanja, pisanja i prevođenja“ (Rosandić, 2002:20). Nastavni plan i program (2006) ističe zadaće nastavnog područja jezično izražavanje. To su: razvoj sposobnosti izražavanja doživljaja, osjećaja, misli i stavova, stjecanje navika uporabe pravogovornih i pravopisnih norma, ostvarivanje uspješne usmene i pisane komunikacije.

Književnost, piše Rosandić (2002), obuhvaća književnoumjetnička djela svrstana u tematske krugove, književne rodove ili književnopovijesna razdoblja, a umjetničkim se

sadržajima pridružuju književnoznanstveni i kulturološki sadržaji. Prema nastavnom planu i programu (2006) nastavno područje književnost ima zadaće: spoznavati, doživljavati, primati (receptirati) književno djelo, razviti osjetljivost za književnu riječ, razviti čitateljske potrebe i stvarati čitateljske navike te osposobiti učenika za samostalno čitanje i primanje književnih djela.

„Medijska je kultura najsloženije područje nastave hrvatskog jezika jer obuhvaća svu složenost medija: tiskane i elektroničke medije te kazalište, kao i umjetnička i druga izražajna područja u svakom mediju“ (Bežen, 2008:317). Zadaće nastavnog područja medijska kultura prema Nastavnom planu i programu (2006) su: osposobiti učenika za komunikaciju s medijima (kazalištem, filmom, radijem, tiskom, stripom, računalom), primati (receptirati) kazališnu predstavu, film, radijsku i televizijsku emisiju, osposobiti učenika za vrednovanje filmova, radijskih i televizijskih emisija.

2.3. Jezično izražavanje u Nastavnom planu i programu

Kao što sam već navela u prethodnom poglavlju, jezično je izražavanje jedno od četiriju područja nastave hrvatskoga jezika u osnovnoj školi. U tablici 1 možemo vidjeti teme iz nastavnog područja jezično izražavanje koje se protežu kroz prva četiri razreda osnovne škole. „To nastavno područje nužno treba uspostavljati čvrstu vezu s ostalim područjima hrvatskoga jezika (jezik, književnost, medijska kultura) i odgojno-obrazovnim procesom u cjelini. Jezično se izražavanje utemeljuje na razvijanju gramatičke, pravogovorne i pravopisne norme hrvatskoga jezika, na načelima lingvističke stilistike i lingvistike teksta. Sadržajem obuhvaća jezične djelatnosti slušanja, govorenja, čitanja i pisanja u različitim funkcionalnim i književnoumjetničkim tekstovima te sustavno provođenje usmenih i pismenih jezičnih vježbi sa svrhom poticanja i razvoja stvaralačkih izražajnih mogućnosti učenika“ (Pavličević-Franić, 2005:114).

Tablica 1: Teme nastavnog područja jezično izražavanje u razrednoj nastavi

1. razred	1. Slušanje i govorenje
	2. Postavljanje pitanja i davanje odgovora (razgovor)
	3. Stvaranje nizova riječi
	4. Sastavljanje rečenica od zadanih nizova riječi
	5. Dopunjavanje rečenica

	6. Pripovijedanje
	7. Čitanje
	8. Pisanje
	9. Pisanje – poštivanje pravopisne norme
2. razred	1. Slušanje sugovornika i govorenje – telefonski razgovor
	2. Pripovijedanje prema poticaju
	3. Opisivanje
	4. Obavijest
	5. Izvješćivanje o prošleme događaju
	6. Izvješćivanje o obavljenome zadatku
	7. Izražajno čitanje (interpretativno)
	8. Pisanje čestitke i razglednice
	9. Stvaralačko pisanje – sastavak
	10. Pisanje – poštivanje pravopisne norme
3. razred	1. Slušanje i govorenje
	2. Sporazumijevanje hrvatskim književnim jezikom
	3. Pripovijedanje
	4. Stvaranje zajedničke priče prema poticaju
	5. Obavijest
	6. Izvješćivanje o obavljenome zadatku
	7. Stvaralačko pisanje – oblikovanje kraćega sastavka
	8. Čitanje po ulogama
	9. Rasprava
	10. Pisanje – poštivanje pravopisne norme
4. razred	1. Pripovijedanje
	2. Sažimanje pripovijednih tekstova
	3. Samostalno stvaranje priče
	4. Opisivanje
	5. Sporazumijevanje
	6. Pisanje – pismo

	7. Izražajno čitanje
	8. Rasprava
	9. Pisanje – poštivanje pravopisne norme

U ovome razvojnome razdoblju glavna svrha učenja hrvatskog jezika trebala bi se odnositi na razvoj svih vrsta komunikacijskih sposobnosti. U prvom redu na razvoj uspješnog usmenog i pismenog komuniciranja u svakodnevnim situacijama kako bi učenici učili na temelju onoga što im je poznato, primjereno njihovoj dobi, intelektualnim mogućnostima i interesima. Gramatika je za učenike rane školske dobi apstraktan pojam stoga se treba poučavati zorno. Veću bi pozornost trebalo dati nastavi funkcionalnog izražavanja jer je u tom razdoblju puno važnije naučiti ispravno i praktično govoriti, čitati i pisati hrvatskim jezikom, nego učiti gramatička i pravopisna pravila napamet (Pavličević-Franić, 2005).

Pavličević-Franić (2005) također napominje kako bi bilo dobro razmisliti o mogućnosti spajanja nastavnih područja jezik i jezično izražavanje u jedno nastavno područje. Ističe da je nastava jezičnog izražavanja upravo praktična realizacija sadržaja koji učenici nauče na nastavi jezika. Njihovim razdvajanjem prekida se lingvistička, komunikacijska i logična veza jer se jezikoslovni sadržaji istoga hrvatskog jezika u tim dvama područjima koreliraju, povezuju i isprepliću.

S druge pak strane, Bakota (2010:10) ističe potrebu „dopune nastave jezičnoga izražavanja komunikacijskim sadržajima kojima bi se učenika komunikacijski osposobilo za polifunkcionalnu uporabu jezika u različitim priopćajnim situacijama u kojima se može zateći“. Suvremeni pristupi komunikacijskoga osposobljavanja podrazumijevaju stjecanje kako jezičnog (lingvističkog) znanja, tako i društvenojezičnog (sociolingvističkog) i uporabnog (pragmatičkog) znanja jezika. Komunikacijsko se osposobljavanje u nastavi Hrvatskoga jezika može ostvariti u području jezičnoga izražavanja uvođenjem programskih promjena govornih vježbi (Bakota, 2010). Bakota (2010) predlaže da se sadržaj govornih vježbi rasporede u četiri tematsko-komunikacijska područja, u sljedećim oblicima:

„1. Tematsko-komunikacijsko područje: Komunikacijske vještine govorenja

a) privatni i poslovni razgovor

- b) govor uvjeravanja i govor koji ostavlja dojam
- c) pregovaranje/raspravljanje
- d) najava/konferansa
- e) predavanje
- f) javni govor (stid i strah od javnoga govorenja – komunikacijska aprehenzija)
- g) konvencionalni govorni oblici (pozdravljanje, izricanje sućuti)
- h) negovorna (neverbalna) komunikacija (geste i mimika)

2. Tematsko-komunikacijsko područje: Komunikacijske vještine slušanja

- a) aktivno slušanje
- b) slušanje govornih vrjednota (artikulacija glasova, intonacija, brzina govorenja...)

3. Tematsko-komunikacijsko područje: Socijalne i komunikacijske vještine

- a) empatija (sposobnost uživljavanja u osjećaje i potrebe drugih)
- b) vježbe izražavanja (verbaliziranja) emocija
- c) predstavljanja sebe i drugih

4. Tematsko-komunikacijsko područje: Govorna kultura

- a) kultura telefonskoga razgovora
- b) komunikacijska svakodnevnica i kultura govorenja“ (Bakota, 2010:16-17).

2.3.1. Jezične djelatnosti

Četiri su osnovne jezične djelatnosti – slušanje, govorenje, čitanje i pisanje. Na njima se temelji usvajanje jezika u ranojezičnoj fazi te učenje jezika u odgojno-obrazovnim institucijama. U jezičnu komunikaciju dijete se ponajprije uključuje slušanjem i oponašanjem odraslih govornika, zatim počinje ponavljati i razumijevati te u određenoj fazi razvoja smisljeno progovori. U školskoj dobi uči čitati i pisati, odnosno razvija složenije jezične aktivnosti (Pavličević-Franić, 2005).

Pavličević-Franić (2005) proširuje jezične djelatnosti i govori o sljedećem slijedu: slušanje, razumijevanje, govorenje, čitanje, pisanje, prevođenje. Ističe da poredak nije slučajan jer prati djetetov jezični razvoj, razvoj komunikacijskih sposobnosti i izgrađuje jezičnu kompetenciju.

„Slušanje je vrsta receptivne čovjekove sposobnosti (sposobnosti primanja) koja omogućuje usvajanje fonetsko-fonološkoga sustava nekoga jezika, dakle usvajanje fonema, prozodema i intonema.“ (Pavličević-Franić, 2005:92). Slušanje je prva u nizu jezičnih djelatnosti kojom dijete započinje svoj jezični razvoj. „Mnogi znanstvenici ističu da se sposobnost slušanja razvija već u majčinoj utrobi gdje je dijete izloženo različitim zvukovima. Za kvalitetno usvajanje govornoga umijeća važan je daljnji razvoj vještine slušanja. Djetetu treba omogućiti stjecanje iskustva slušanja (Šego, 2009:131). Pavličević-Franić (2005) ističe da razvijanje slušanja pretpostavlja postojanje urednoga govornog sluha, a to je sposobnost kojom čovjek prima i registrira govorne poruke i istodobno ih prenosi u unutaraju, kognitivnu ili emocionalnu razinu. Govorni sluh ima tri sastavnice: fizički, fonemski i melodijski sluh.

„Govorenje je vrsta proizvodne (produktivne) jezične djelatnosti kojom se leksičkim, gramatičkim, fonološkim i prozodijskim sredstvima nekoga jezika prenosi usmena poruka u procesu jezičnoga sporazumijevanja. (...) Iako nije prva, govor je osnovna ljudska djelatnost uspostavljanja i ostvarivanja jezične komunikacije, znatno češća, lakša i brža nego djelatnost pisanja“ (Pavličević-Franić, 2005:94). Govorno se izražavanje nastavlja na prvotnu djelatnost slušanje. Sposobnost govorenja je urođena, uz preduvjet zdravih govornih organa i urednoga mentalnoga zdravlja (Pavličević-Franić, 2005). „Prije nego što izgovori svoju prvu riječ, dijete treba svladati vještinu izgovora glasova i slogova. Pritom se služi oponašanjem, ali je od velike važnosti i poticaj okoline“ (Šego, 2009:135). Temeljna je jedinica govorenja govorni čin koji se u komunikaciji ostvaruje u tri osnovna oblika: monolog, dijalog i polilog. Govorni čin obuhvaća sadržaj govorenja, izraz govorenja, značenje govora, namjeru govornika i kontekst govora. U nastavi hrvatskoga jezika, posebno u području jezično izražavanje, govorne vježbe od velike su važnosti. Njihova je temeljna svrha razvoj govornih sposobnosti i vještina te stvaranje komunikacijski kompetentnih govornika hrvatskoga jezika (Pavličević-Franić, 2005).

„U suvremenom svijetu čitanje je vještina koja je nužna za opstanak. Ali ta vještina nije posljedica biološkoga, nego kulturnog razvoja čovjeka. Zato čovjek nema posebnu "čitalačku sposobnost", kao što ima primjerice, sposobnost govora. Pri čitanju se čovjek služi nizom

različitih kognitivnih sposobnosti, od kojih svaka sudjeluje u jednom dijelu, fazi ili aspektu aktivnosti čitanja (Čudina-Obradović, 2002:15). Čudina-Obradović (2002) ističe temeljne spoznaje o procesu čitanja: čitanje je složeni proces obrade podataka u kojemu istodobno sudjeluju procesi jednostavne obrade i viši procesi obrade; tijekom čitanja istodobno se odvijaju procesi obrade slušnih i vidnih reprezentacija materijala koji se čita; kritična faza u procesu čitanja jest pretvaranje slova u glasove (abecedno načelo); da bi čitač primijenio abecedno načelo, prvo treba uočiti od kojih se glasova sastoji riječ, tj. treba u glavi čuti glasove slijedom kojim su poredani u riječi; tijekom vježbanja čitanja neprestano se odvijaju procesi razumijevanja značenja riječi, rečenice i cjeline teksta; čitač treba ovladati tehnikom čitanja kako bi ona postala automatska vještina i kako bi se izgubila iz svijesti čitača. Pavličević-Franić (2005:98) kaže da se čitanje u odgojno-obrazovnom procesu „smatra pedagoško-metodičkom djelatnošću, jer u nastavi čitanje služi kao oblik poučavanja/učenja određenih sadržaja“. Nadalje, ističe da je čitanje fiziološka djelatnost koja se ostvaruje radom govornih organa uz sudjelovanje organa vida i sluha. Također, čitanje je i komunikacijska, zatim psihološka i umjetnička djelatnost.

Pisanje je „jezična djelatnost koja uključuje tjelesnu (motoričku i vidnu djelatnost) te psihičku djelatnost. Ta djelatnost pretpostavlja skup znanja i vještina. Pretpostavlja poznavanje slova određenoga jezika i pisma, pravopisnih znakova, pravopisnih pravila, glasovnoga, gramatičkoga i rječničkoga ustroja određenoga jezika i zakonitosti oblikovanja teksta“ (Rosandić, 2002:11). Pavličević-Franić (2005) navodi da su u nastavi jezičnog izražavanja tri temeljne faze u razvoju pismenosti. Prva faza je usvajanje velikih i malih slova, druga učenje pravopisnih pravila i zakonitosti pisanoga jezika, a treća je razvoj stvaralačkog pisanja. Da bi djeca zapamtila slova i naučila ih razlikovati, da bi uvježbala abecedno načelo i razvila tehniku pisanja, da bi razumijevala napisano, treba provoditi pismene vježbe koje su svrhovite, raznolike i djeci primjerene.

2.4. Komunikacijski pristup usvajanju hrvatskoga jezika

Jezična sposobnost ili kompetencija obuhvaća dvije razine, komunikacijsku i lingvističku. Komunikacijska kompetencija označava primjenu jezičnoga znanja u konkretnim situacijama, dok lingvistička podrazumijeva teorijsko znanje o jeziku. U razdoblju ranoga učenja jezika

potrebno je poticati razvoj komunikacijske kompetencije jer je učenik u fazi konkretnih misaonih operacija (Pavličević-Franić i Aladrović Slovaček, 2011).

Miljević-Ridički i suradnici (2000) naglašavaju problem slabe jezične kompetencije učenika završnih razreda osnovne škole. Kažu da im gradivo hrvatskog jezika, koje uključuje gomilu teorijskih gramatično-pravopisnih sadržaja koja su učenicima apstraktna, ne pomaže u svakodnevnoj komunikaciji, ne razvija njihove opće komunikacijske sposobnosti, ne obogaćuje vokabular, ne potiče sposobnost razumijevanja, govorenja i slušanja. Stoga predlažu komunikacijsko-stvaralački pristup jezičnim sadržajima temeljen na principima humanističke edukacije jer on polazi od činjenice da apstraktan sadržaj treba poučavati zorno, stoga gramatiku treba poučavati na osnovi primjera iz svakodnevne komunikacije. Nadalje ističu da se u nižim razredima osnovne škole najviše pozornosti treba davati razvoju učenikova izraza, usvajanju rečenične strukture, bogaćenju rječnika, razvoju općih komunikacijskih sposobnosti i razvoju ličnosti.

Temeljne pretpostavke komunikacijskoga metodičkoga pristupa prema Miljević-Ridički i suradnicima (2000):

- Jezik treba proučavati u njegovoj sveukupnosti, a proučavanje se treba zasnivati na učeniku poznatim uzorcima povezanima sa stvarnim jezičnim iskustvom učenika. Tako će učenici uspješnije razviti govornu i pisanu komunikaciju, te se verbalno snalaziti u svakodnevnim situacijama.

- Deskriptivna didaktička gramatika počinje lingvističkim opisima postupno. Pri tome treba voditi računa o razvijanju osnovnih jezičnih djelatnosti, te sposobnosti pamćenja, razumijevanja i logičkoga zaključivanja. Učenike treba voditi od jednostavnijih činjenica ka složenijim jezičnim problemima.

- Afirmacija nastave koja pri razvijanju jezične komunikacije uz objektivnu edukativnu razinu učenja i poučavanja, potiče i subjektivnu emocionalnu razinu, individualnost, stvaralaštvo.

- Funkcionalna lingvistika zasniva se na razlikovanju i odvajanju bitnog od nebitnog, te na primanju u prvom redu funkcionalnih elemenata u jezičnoj komunikaciji. Jezične forme koje su učenicima poznate, pomažu im u samostalnom otkrivanju nepoznatih, novih.

- Stvaranje pozitivnog ozračja koje olakšava učenje i afirmacija didaktičke igre kao oblika učenja/pučavanja.

Pavličević-Franić (2005) govori da komunikacijsko-funkcionalni pristup jezičnim sadržajima naglasak stavlja na važnost komunikacijske prakse i pragmatičan pristup jezičnim sadržajima, na funkcionalnu nastavu hrvatskoga jezika kojom će se učenici osposobiti za uspješno komuniciranje u svakodnevnim situacijama, te na razvoj komunikacijske kompetencije, odnosno praktičnu jezičnu uporabu, u odnosu na lingvističku kompetenciju koja podrazumijeva teorijsko znanje o jeziku. Normativna je gramatika preoblikovana u funkcionalnu školsku, didaktičku gramatiku jer poznavanje normativne gramatike u ranojezičnome razvoju nije nužno za uspješno usvajanje jezika i razvoj komunikacijskih sposobnosti. Osnovna obilježja školske gramatike su deskriptivnost (opisnost), imanentnost (primjerenost) i funkcionalnost (jezik u svrsi svakodnevnog sporazumijevanja). Jezik se uči komunikacijom, a komunikacija se razvija komunicirajući. Treba najprije rabiti konkretne logičke izričaje, a kasnije gramatičke paradigme koje su učenicima apstraktne. Na taj će način učenik postupno moći usvojiti i standardnojezične oblike na svim jezičnim razinama. „Takav jezično-izražajni pristup sadržajima značio je prvenstveno učiti čitati, učiti pisati, slušati, razumijevati, govoriti, ponavljati > učiti komunicirati ne ulazeći u imenovanje i analiziranje jezičnih pojava“ (Miljević-Ričićki i sur., 2000:39). Pavličević-Franić stoga ističe „komunikacijom do gramatike, a ne obrnuto! (...) Svrha ovako zamišljenoga procesa učenja hrvatskoga jezika odnosila bi se na razvoj izražajnih komunikacijskih sposobnosti svih vrsta, a ponajprije na uspješno usmeno i pismeno snalaženje u svakodnevnim priopćajnim situacijama“ (Pavličević-Franić, 2005:73).

Obrazovni sustav i učenje jezika tretira se kao oblik prijenosa informacija, komuniciranja u kojem sudjeluju izvor informacija (učitelj, učenik, nastavna sredstva, mediji...), prijenosni kanal (govor ili pismo) i primatelj informacija (učenik). Valja naglasiti da je učenikov kapacitet primanja informacija ograničen i uvjetovan, stoga učitelj treba organizirati nastavu tako da odabire informacije koje imaju veliku informativnu i uporabnu vrijednost, a koje se mogu svrhovito prezentirati i usvojiti u što kraćem vremenu. Komunikacijski model, uz sustave kojima se informacije prenose, uključuje i odnose među ljudima koji se sporazumijevaju. Da bi ljudi govorno komunicirali, trebaju se ostvariti neki preduvjeti: sposobnost slušanja, poznavanje istoga jezika, identičnost govorne situacije, tema i svrha govora, niz psihološko-socijalno-obrazovnih

karakteristika govornih osoba. Također, bitni su i nelingvistički preduvjeti, na prvom mjestu socijalni i psihološki faktori. Uz elemente teorije informacije, i elementi teorije recepcije uvršteni su u koncepciju komunikacijsko-humanističkoga prisupa nastavi jezika. Recepciju uvjetuju usmjereno, pozorno i selektivno slušanje (u primatelja informacije) i pravilna artikulacijska i gramatičko-semantička strukturiranost pitanja (u pošiljatelja informacije) (Miljević-Riđički i sur., 2000).

Osnovna obilježja komunikacijskoga metodičkoga sustava prema Miljević-Riđički i suradnicima (2000) su: didaktička igra, funkcionalna jezična komunikacija, pluralizam didaktičkih načela, postupaka i nastavnih sredstava, metoda indukcije, uloga učitelja.

U komunikacijsko-humanističkome sustavu kao osnovni oblik učenja/poučavanja primjenjuje se didaktička igra temeljena na načelima komunikacije i humanističke edukacije. Razlog tome je taj što je igra djeci primjerena aktivnost koja je praćena osjećajem ugone i zadovoljstvom što olakšava učenje, odnosno usvajanje veće količine gradiva u kraćem vremenu uz manji otpor (Miljević-Riđički i sur., 2000). Više o didaktičkoj igri govorit ću u poglavlju Igre u nastavi i Jezične igre.

Funkcionalna jezična komunikacija, odnosno jezik u funkciji sporazumijevanja drugo je obilježje komunikacijskoga modela. Po uzoru na humanističku edukaciju koja u središte nastavnoga procesa stavlja pojedinca, naglasak nije samo na kognitivnim sposobnostima, već i na emocijama i ponašanju. Budući da se jezik upoznaje u njegovoj sveukupnosti, predmet poučavanja/učenja jest stvarna jezična materija svakodnevnih jezičnih situacija. Kada se nastava jezika povezuje s nastavom izražavanja, književnosti ili s drugim nastavnim predmetima, pospješuje se lingvističko obrazovanje, stječu se komunikacijske sposobnosti, izgrađuje jezični izraz, a sve na uzorcima djetetu poznatih komunikacijskih situacija i njegovog jezičnog predznanja (Miljević-Riđički i sur., 2000). „Dakle, gradivo gramatike, pravopisa i izražavanja usvaja se u skladu s kognitivnim i komunikacijskim potrebama učenika određene dobi, te se prilagođuje njegovu emocionalnom i sociokulturnom iskustvu“ (Pavličević-Franić i Aladrović Slovaček, 2011:175).

„Svaka komunikacijska situacija, kao i njoj pripadajuće vježbe u obliku igara, osmišljene su u skladu s osnovnim didaktičkim načelima i raznoliko oblikovane. Ostvaruje se načelo

primjerenosti i zanimljivosti, zatim individualnosti i obavijesnosti, sustavnosti, životnosti. Proces učenja/poučavanja prati uporaba raznolikih nastavnih sredstava, pomagala i medija“ (Miljević-Rički i sur., 2000:47).

„Četvrti element je metoda indukcije, što znači da učenje i poučavanje materinskoga jezika ne bi trebalo počivati na zapamćivanju definicija i jezičnih paradigmi, nego bi učenik sam trebao zaključivati na osnovi obilja primjera iz svakodnevnoga života“ (Pavličević-Franić i Aladrović Slovaček, 2011:175).

Učitelj i njegova uloga u komunikacijsko-humanističkome sustavu peto je obilježje ovoga sustava. Svi sudionici odgojno-obrazovnog procesa prilagođavaju se promjenama koje vrijeme donosi, odmaku od tradicionalnog pristupa, razvoju tehnologije, promjeni životnog ozračja, promjenama u nastavnom procesu. Od učitelja se zahtijeva stručnost, volja, želja, kreativnost, organiziranost jer svaki je učitelj moderator odgojno-obrazovnog procesa (Pavličević-Franić i Aladrović Slovaček, 2011).

Ovaj komunikacijsko-stvaralački pristup jezičnim sadržajima temeljen je na principima humanističke edukacije. Miljević-Rički i suradnici (2000) ističu nekoliko temeljnih principa humanističkog obrazovanja:

- Učenici najbolje uče kada imaju želju i potrebu za znanjem
- Važnije je znati kako učiti, nego steći veliku količinu znanja
- Samovrednovanje je jedini najsmisleniji način vrednovanja učenikova rada
- Osjećaji su važni isto koliko i činjenice
- Učenici uče najbolje u okolini koja ih ne ugrožava.

„Humanistički pristup stavlja u prvi plan ciljeve razvoja učenika kao cjelovite i slobodne osobnosti širokoga pozitivnog odnosa prema cjelokupnoj okolini. Stoga humanistički pristup obrazovanju naglašava važnost osjećaja, otvorene komunikacije i vrijednost svakoga pojedinog učenika“ (Čudina-Obradović i Težak, 1995:18).

3. KOMUNIKACIJA

„Komunikacija je ključ odgoja, temelj uspješne nastave i svih međusobnih odnosa. Komunicirati znači živjeti. Ono što je disanje za biloški život, to je komuniciranje za društveni“ (Bratanić, 2002:73).

„Komunikacijska je kompetencija uporabno znanje jezika. Na nju utječu urođene sponosti, interakcija s odraslima i vršnjacima, djetetova samoaktivnost. U intelektualno motivirajućoj i emocionalno zdravoj sredini, gdje se iskazuju ljubav i razumijevanje, dijete će uspješno realizirati svoje potencijale. Nedostatak govorne kompetencije može rezultirati nesigurnošću, agresivnošću, neuspjehom“ (Šego, 2009:123). „Razvoj komunikacije kod djeteta zrcali razvojne promjene u socijalnom razvoju i interesima, sustavu pažnje i spoznajnim procesima, razvoju simboličke sposobnosti te razumijevaju i proizvodnji jezika“ (Ljubešić i Cepanec, 2012:39).

Brajša (1994) govori o važnosti razgovora za zdrav razvoj čovjeka. Djetetov psihički i fizički razvoj bitno ovisi o interpersonalnoj komunikaciji djeteta i njegove okoline, tj. onih koji o njemu brinu, roditelja ili njegovatelja. Također, s interpersonalnom komunikacijom veže se i djetetova sklonost oboljevanju te smrtnost. Bitno je kome je dijete povjereno te kakva je komunikacija između njih. Ukoliko je komunikacija intimna, trajna i neposredna, dijete će prije prohodati, progovoriti, manje obolijevati i veća je vjerojatnost da će preživjeti. Brajša (1994) kaže da se čovjek rađa četiri puta. Prvi puta riječ je o biološkom rođenju (tjelesno), drugo je rođenje cerebralno (moždano), zatim personalno (osobno) i četvrto je socijalno (društveno) rođenje. „Čovjek se, prema tome, rađa i razvija i u tjelesnoj, genetskoj maternici biološke majke i u odnosnoj, komunikacijskoj, singenetskoj, socijalnoj maternici obitelji, vrtića i škole. Osnovni generator njegova razvoja u socijalnoj maternici jest razgovor, neposredna interpersonalna komunikacija s roditeljima, braćom, sestrama, odgajateljima, učiteljima te ostalim odgajanicima i učenicima“ (Brajša, 1994:14).

Brajša (1994) nadalje ističe važnost razgovora za razvoj mozga, ličnosti i identiteta. U dijelu mozga pod nazivom liasonski mozak nalaze se posebne tvorbe - moduli koji funkcioniraju po zakonima izmjene informacija. Razvijanje i funkcioniranje našeg mozga ovisi o aktiviranju modula koji se aktiviraju upravo interpersonalnom komunikacijom. Što je ona kvalitetnija i

većeg intenziteta, mozak se više razvija. Proces razvoja ličnosti također je vezano za interpersonalnu komunikaciju. Ono se sastoji od diferencijacije (postupnog prihvaćanja različitosti u međusobnu komuniciranju), eksperimentiranja (iskušavanja nečega novoga, nepoznatoga i stvaranja vlastitih iskustava), ponovnog približavanja (čime pasivnu i prisilnu prisutnost uz nekoga pretvaramo u aktivnu i slobodnu) te individualizacije (kojom iz ambivalentnog ponašanja prelazimo u konstantno). U školi se, također, treba poticati razvoj ličnosti tako da se učeniku dopušta različito mišljenje i izražavanje, da se poštuju učenikova iskustva, da ga se ne prisiljava da sluša učitelja, već zainteresira i čeka da se sam približi učitelju, da ga se potiče da razvije svoj stil komuniciranja, življenja i ponašanja. U tijeku našeg socijalnog rođenja, o kojemu Brajša (1994) govori, osnovni instrument razvoja čovjekova identiteta je ponovno interpersonalna komunikacija. Da bi razvio svoj identitet, učenik u razgovoru s učiteljem i drugima mora naučiti primati i davati informacije, samostalno i slobodno neke zadržati, a neke odbaciti, imati želju razgovarati, znati voditi dijalog te prihvaćati kako drugoga, tako i sebe.

„Interpersonalna komunikacija u obitelji i školi temelj je uspješnog odgoja. Nastavnici, ali i roditelji se moraju za nju osposobiti, ukoliko žele biti uspješni odgojitelji i dobri učitelji svojoj djeci i svojim učenicima. Trebaju naučiti kako djeci davati jasne i precizne poruke, kako ostvariti kongruentnost između verbalnog i neverbalnog aspekta, trebaju prihvatiti i poštivati dijete i učenika kao jedinstvenu, punopravnu i vrijednu individuu. To će pokrenuti djetetov i učenikov doživljaj osjećaja vlastite vrijednosti, a utjecat će i na uspostavljanje kontakta s roditeljima i nastavnicima (Bratanić, 2002:97).

Ljubešić i Cepanec (2012) kažu da je komunikacija imanentna ljudskoj prirodi te da je prisutna od početka života. Ističu kako je, iako svi intuitivno znamo što komunikacija jest, nju zapravo teško definirati. Mnogi su pokušali te im je zajedničko to da komunikacijom osobe razmjenjuju obavijesti koje utječu na njihovu svijest i ponašanje.

Komunicirati možemo usmeno i pismeno. Glasovi su u usmenoj (govornoj) i slova u pisanoj komunikaciji skup apstraktnih znakova koji „čine jezičnu strukturu, njegovi su sastvani dijelovi, a svrha im je mogućnost izražavanja misli, pojmova, stavova, informacija, stanja, osjećaja, jednom riječju – komunikacija. Svaki jezični znak (u riječima, rečenicama i tekstu) povezan je sa određenim sadržajem odnosno značenjem na koje upućuje i zbog kojega postoji.

On je simbol čija recepcija može poslužiti razvoju komunikacijskih sposobnosti učenika. Prenošenje obavijesti od jednoga do drugoga sudionika proučava komunikologija, a proces komuniciranja naziva se akt komunikacije ili govorno priopćavanje“ (Miljević-Ridički i sur., 2000:40).

Unatoč poznavanju znakova i gramatičko-pravopisnih pravila, uspješna jezična komunikacija nije uvjetovana samo lingvističkim preduvjetima, već i nelingvističkim, poput socijalnih i psiholoških faktora. To može biti opsežan nastavni program, nemotivirani učitelj, nedostatak potrebnih sredstava i pomagala, stresne obiteljske situacije, temperament učenika, njegove kognitivne sposobnosti i slično (Miljević-Ridički i sur., 2000).

Miljević-Ridički i suradnici (2000) napominju da ljudi ne komuniciraju samo riječima, već da se oko 55% poruke prenosi neverbalnom komunikacijom. Neverbalno možemo komunicirati pokretima, izrazom lica, očima, stavom tijela, tonom glasa, tempom govora i slično. Stoga, kako će osoba shvatiti ono što joj govorimo, ne ovisi samo o riječima koje smo izgovorili, već i o načinu na koji smo to rekli, izrazu našeg lica koji smo imali, pokretima koje smo učinili, tonu glasa koji smo proizveli. Riječima prenosimo informacije, a pokretima, gestama, mimikom prenosimo stavove i emocionalni odnos prema tim informacijama. „Snaga naše riječi potječe iz njezine neverbalne pratnje. Neverbalne poruke mogu jačati, ali i slabiti pa i poništiti izgovorenu riječ. Neizgovoreno bitno utječe na izgovoreno. Govor je tijela ravnopravan partner govoru našeg mozga i duha. Mi ga ne možemo izbjeći. Naše tijelo progovara kada to i ne želimo“ (Brajša, 1994:34). „Ljudi podižu obrve u nevjerici, češu se po nosu kada su zbunjeni, sliježu ramenima kada su ravnodušni, namiguju u znak intimnosti, lupkaju prstima kada su nestrpljivi ili se lupe po čelu kada nešto zaborave“ (Miljević-Ridički i sur., 2000:50).

U razredu učitelji i učenici komuniciraju na razne verbalne i neverbalne načine. Sam pogled učitelja i učenika na početku sata prenosi mnogo informacija. Tako ih primjerice učitelj može pogledati strogo, zainteresirano, blago, a učenici mogu gledati pažljivo, vedro ili s dosadom. Velik dio odnosa između učitelja i učenika prenosi se upravo pogledima. Veliku ulogu u komunikaciji imaju i pokreti. Učitelj može biti ukočen, opušten, zbunjen, nervozan, napet, ležeran i slično. Svi učiteljevi pokreti, način na koji se kreće po razredu i obavlja svoje dužnosti, način odijevanja, djeluju na učenike. Učenici dobiju puno informacija o učitelju promatrajući ga svaki dan, te postaju osjetljivi i na promjene u njegovom izgledu (Miljević-Ridički, 2000).

„Neverbalna je komunikacija u razredu veoma važna jer učitelj i učenici nerijetko imaju više povjerenja u neverbalnu nego u verbalnu poruku. Osim toga neke se poruke mogu implicitno prenijeti posredstvom neverbalnih znakova, dok bi prenesene eksplicitno bile neprihvatljive. Ako dijete radi na drugom kraju učionice ili ako učitelj radeći s čitavim razredom ne može pojedinačno komunicirati neverbalni su znakovi jedino i mogući“ (Neill, 1994:23).

„Komunikacija je temelj i potporni stup usvajanja jezika i razvoja govora: a) jezik se uči u komunikaciji, b) govor je jedno od sredstava koja koristimo u komunikaciji, c) razvojna ekspanzija jezično-govornih sposobnosti nastaje nakon što dijete nauči kako porukom utjecati na pažnju druge osobe, tj. nakon što su usvojene osnove komunikacije“ (Ljubešić i Capanec, 2012:36).

3.1. Jezik

„Jezik je sustav i treba ga proučavati u njegovoj sveukupnosti, a ne samo njegove pojedine elemente – proučavanje jezika zasniva se na strukturama, tj. poznatim uzorcima riječi ili rečeničnim modelima povezanim s učenikovim stvarnim jezičnim iskustvom i predznanjem, što omogućuje razvijanje uspješnije govorne i pisane komunikacije učenika, te verbalno snalaženje u stvarnim svakodnevnim životnim situacijama“ (Miljević-Ridički i sur., 2000:39).

Marija Montessori „bila je prethodnica važne teorije koja tvrdi da se dijete rađa s prirodnom sposobnošću za jezik i komunikaciju jer ljudska bića posjeduju urođene strukture koje im omogućuju unošenje smisla u zvukove i riječi koje čuju“ (Britton, 2000:33).

Sposobnost korištenja jezika i sposobnost govora vrlo je značajna, jer ima važnu ulogu u intelektualnom razvoju. Dijete od rođenja sluša ljudske glasove i promatra govorne organe, stoga razdoblje osjetljivosti na jezik počinje već tada, a do šeste godine postigne mnogo. Usvoji osnovne rečenične strukture i oblike, obogati rječnik i usvoji naglasak. Naravno, to ne znači da tada dostigne potpunu jezičnu kompetenciju, već ju razvija tijekom cijelog djetinjstva. Ukoliko dijete, iz nekog razloga, nije redovito bilo u doticaju s jezikom tijekom prvih šest godina života, pretrpjet će ograničenja u svome intelektualnom razvoju koja će biti vrlo teško potpuno nadoknaditi (Britton, 2000).

„Nema ljudske zajednice bez jezika (...) Pomoću jezika kao sustava znakova za sporazumijevanje usvajamo znanja, šaljemo i primamo poruke, misli i ideje, iskazujemo osjećaje, kreativno se izražavamo, oblikujemo moguće svjetove, socijaliziramo se (Šego, 2009:121-122).

„Jezik je bogat, složen i prilagodljiv sustav – to je način kombiniranja glasova, riječi, znakova i rečenica u svrhu iskazivanja naših misli i razumijevanja drugih ljudi. Jezik je način na koji se mi, kao ljudi, socijaliziramo i učimo“ (Apel i Masterson, 2004:14-15 prema Šego, 2009:122). „Jezik ima nekoliko razina ili komunikacijskih sustava: fonološku, morfološku, sintaktičku, semantičku, pragmatičku razinu“ (Šego, 2009:122) „U cjelini oni predstavljaju pravila koja moramo slijediti u komuniciranju kako bi nas drugi razumijeli i osmišljavali to što kažemo“ (Apel i Masterson, 2004:14-15 prema Šego, 2009:122).

Šego (2009) kaže da na razvoj dječjeg jezika utječu geni, poticajna okolina, sposobnost mišljenja, želja za govorenjem, odnosno komunikacijom. Važno je neprestano stvarati prigode za komunikaciju, čitati djeci iz različitih izvora, razgovarati s njima i pažljivo ih slušati dok govore. S druge strane, ima i negativnih čimbenika koji utječu na jezično-govorni razvoj. Odgojno zapuštena djeca, odnosno ona djeca koja su bez odgovarajuće roditeljske brige, zaostaju u govornom razvoju. Negativni čimbenici mogu biti i roditelji s prevelikim očekivanjima koji negativno utječu na djetetovo samopouzdanje, zatim nepoticajna okolina, siromaštvo, kulturna deprivacija i sl. Na razvoj jezika utječu i mediji, pozitivno i negativno. Kvalitetan televizijski program, igranje edukativnih računalnih igara, programi i serije u kojima se upotrebljava govor primjeren djeci, kvalitetne računalne jezične igre pozitivno utječu na razvoj jezika. S druge strane, previše vremena koje dijete provede uz televizijski program ili računalo sprječava ga u verbalnom komuniciranju s drugima, zatim scene zločina i nasilja koje djeca nerijetko oponašaju neki su od negativnih utjecaja medija. „Istraživači su otkrili da u obiteljima gdje se za dobivanje informacija i interakciju oslanjaju uglavnom na računalo, a vrlo malo na čitanje knjiga, djeca imaju slabije jezične vještine od njihovih vršnjaka“ (Apel i Masterson, 2004:127 prema Šego, 2009:130).

Najintenzivnije se jezik i govor razvijaju tijekom prve tri godine života. „Dakle, da bi čovjek usvojio i naučio jezik, valja zadovoljiti različite psihofizičke, socijalne i lingvističke preduvjete, kao što su: uredan spoznajni (kognitivni) razvoj, sposobnost učenja jezika,

razvijenost govornih i slušnih oragana, izloženost jezičnome uzoru u izravnoj komunikacijskoj situaciji. Prvi se jezik, pritom, usvaja spontano. Ostalim će jezicima osoba ovladati tijekom vremena i obrazovanja“ (Pavličević-Franić, 2005:41).

3.2. Govor

„Govor je sredstvo općenja među ljudima, kojim oni izražavaju svoje misli, svoje emocije i htijenja. Izražavanje se ne odvija samo putem intelektualnih semantičkih sadržaja riječi i rečenica, već i emocionalnim tonom govora. Govor postoji u jedinstvu svojih funkcija: komunikacijska funkcija moguća je zahvaljujući semantičkoj, a u komunikaciji govor postaje i sredstvo izražavanja i djelovanja“ (Stančić i Ljubešić, 1994:85).

„Iako je čovjeku biološki dana sposobnost govorenja/komunikacije, to ne znači da čovjek zna komunicirati na društveno prihvatljiv način. Govor nije samo čovjekova biološka predispozicija nego je i vještina koja se stječe učenjem, poučavanjem i vježbanjem. Drugim riječima, da bi čovjek mogao komunicirati na društveno prihvatljiv način potrebno mu je govorno osposobljavanje“ (Bakota, 2010:10).

„Mišljenje i govor najvažnije su osobine koje čovjeka razlikuju od drugih živih bića i koje su omogućile ljudskom rodu vodeću ulogu u prirodi, mijenjanju svijeta i stvaranju civilizacije (...) Stoga je jedna od bitnih zadaća škole razvoj mišljanja i govora djece. Ta je zadaća osbito naglašena i u predmetu Hrvatski jezik u kojemu je najdublji smisao pouke zapravo razvitak govora (a time i mišljenja), odnosno sposobnosti jezičnog komuniciranja“ (Bežen, 2008:114).

Ljudski se govor, kao i komunikacija, može podijeliti na glasovni i pismeni govor. Glasovni se ostvaruje pomoću glasova, a pismeni pomoću slova. Odnos prema uporabi jezika i govora u nastvanom procesu određuje uspjeh metodike svakog nastavnog predmeta. Svaka metodika treba posebnu pozornost staviti na jezik i govor jer uspjeh nastave ovisi o razvijenosti i jasnoći jezičnog izražavanja u tumačenju znanja, i učitelja i učenika (Bežen, 2008).

Peti-Stantić i Velički (2008) ističu da danas mnoga djeca imaju problema s govorom. Ne izgovaraju pravilno glasove, ispuštaju pojedine glasove, pogrešno izgovaraju riječi, govore sporo te zastajkuju, ili pak brzo i nerazgovjetno, pogrešno upotrebljavaju glagole, teško izgovaraju

potpune rečenice i slično. Za zdrav razvoj govora djeci je neophodno potreban razgovor. Stoga, roditelji, odgojitelji i učitelji djeci trebaju biti dobri govorni uzori, trebaju im osigurati prostor za govor, kvalitetne sadržaje, mjesta tišine, te im trebaju pridavati pozornost i strpljivo ih slušati. Komunikacija s djecom odvija se u svakom trenutku koji s njima provodimo. Odrasli, osim svojih postupaka, trebaju propitivati i svoj govor koji djeci nude. Artikulaciju, jasnoću, razgovjetnost, brzinu, intonaciju, cjelovitost rečenica, maštovitost. Dijete puno toga uči oponašanjem te je na roditeljima, odgajateljima i učiteljima „velika odgovornost uvođenja djeteta u govor i poticanja djeteta na govor sa svim vrednotama govorenoga jezika“ (Peti-Stantić, Velički, 2008:11).

Govornu kompetenciju treba poticati zajedničkim druženjima, razgovorima, čitanjem priča i stihova, igranjem jezičnih igara, odnosno, stvaranjem "prostora za govor". Treba voditi računa o tome da se dijete osjeća prihvaćeno, voljeno i shvaćeno, da ne bude ismijano ili neprimijećeno. Treba mu osigurati priliku da govori jer nedostatak govorne kompetencije može dovesti do nesigurnosti, plašljivosti i agresivnosti (Peti-Stantić, Velički, 2008).

Kvalitetna odgojno-obrazovna metoda koja pokazuje dobre rezultate jest "vrijeme kruga". To je vrijeme kad se odgojitelj ili učitelj sastaje s djecom u određenom dijelu prostorije i razgovaraju, iznose vlastita iskustva te na taj način zadovoljavaju potrebu za govorenjem i prihvaćanjem. Također, to vrijeme može se iskoristiti i za pričanje i čitanje priča, igranje igara, rješavanje konflikata. Postoje komunikacijske tehnike kojima se potiče i vodi kvalitetan razgovor u skupini. Jedna od njih je i "kamen koji govori" kojeg se dodaje iz ruke u ruku, te samo onaj koji drži kamen smije govoriti. Na taj način djeca uče izražavati svoje stavove i mišljenja, slušati druge i uvažavati njihove stavove i mišljenja, stječu pozornost drugih te se osjećaju prihvaćenima, razvijaju empatiju prema drugima. Važno je stvoriti atmosferu prihvaćanja jer nije svoj djeci lako govoriti pred skupinom (Peti-Stantić, Velički, 2008). „Vrijeme kruga“ kao sigurna i redovita ponuda u dnevnom ritmu borakva u vrtiću ili školi djeci pruža sigurnost, dok jezične i pokretne igre, mali rituali u smislu izeke na početku i na kraju dana, upravo plahoj djeci pružaju osjećaj da sva pozornost nije usmjerena samo na njih. U zajedničkim aktivnostima i ta djeca doživljavaju uspjeh, tako da nakon nekog vremena i ona stječu samopouzdanje i počinju se samostalno izražavati pred skupinom“ (Peti-Stantić, Velički, 2008:13).

3.3. Odnos između jezika i govora

„Jezik i govor međusobno su povezani. Postojanje jednoga podrazumijeva postojanje drugoga. Povijesno gledano govor prethodi jeziku“ (Bakota, 2010:9).

„Govor je vrlo složeni oblik ponašanja čovjeka koji se u pojedinca razvija usvajanjem jezika njegove govorne okoline“ (Stančić i Ljubešić, 1994:11).

Bežen (2008) kaže da psiholozi govor definiraju kao sustav znakova koji služi za namjerno međusobno sporazumijevanje. To ne uključuje samo ljudski verbalni govor, već i geste, mimiku, sporazumijevanje prstima, nekim znakovima, predmetima i slično. Uže određenje definicije govora povezuje govor samo s jezikom. Prema tome, jezik je sustav i vezan je za zajednicu, a govor je jezični čin koji je individualan. „Dakle, jezik je uređen sustav znanja koji postoji i izvan pojedinca te svi pojedinci ne vladaju njime u jednakoj mjeri. Hrvatski jezik ukupno je jezično blago toga jezika u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti, a govoriti hrvatskim jezikom znači uzeti iz toga jezika one riječi koje su pojedincu potrebne za konkretnu komunikacijsku svrhu. Tu je razliku između govora i jezika važno uvijek imati na umu jer iz nje proizlaze i značajne posljedice za nastavu jezika koja se ostvaruje govorom“ (Bežen, 2008:117).

Stančić i Ljubešić (1994) također ističu da valja razgraničiti pojmove jezik i govor jer iako su oni duboko povezani, nisu istovjetni. „Jedan od prvih koji je upozorio na razliku između jezika i govora još početkom ovog stoljeća bio je švicarski lingvist F. de Saussure. Prema njemu jezični akt, tj. govor (*le langage, parole*) treba razlikovati od jezičnog sustava (*la langue*). Govor je jezik u upotrebi, a sam je jezik u prvom redu socijalna tvorevina“ (Stančić i Ljubešić, 1994:12). Nadalje ističu da se govor realizira na subjektivnoj osnovi jer djeluje u kontekstu individualne svijesti, dok je jezik objektivna društveno-povijesna tvorevina.

4. IGRA

„Igra je nespecijalizirana, neizdiferencirana, vrlo složena, nejednoznačna, multifunkcionalna aktivnost“ (Duran, 1995:18). Igra se javlja kasno u evoluciji, a dugotrajnija je, kompleksnija i češća u razvijenijih vrsta. Etnolozi i zoopsiholozi primjećuju da se javlja u tzv. nespecijaliziranih vrsta, onih vrsta čija mladunčad ne nasljeđuje gotove obrasce ponašanja (Duran, 1995).

Huizinga (1970) o igri kaže da je ona „starija od kulture; jer, koliko god pojam kulture bio nedovoljno omeđen, on u svakom slučaju pretpostavlja ljudsko društvo, a životinje nisu čekale ljude da ih tek ovi nauče igranju. Može se sasvim sigurno reći da civilizacija općem pojmu igre nije pridodala ni jednu bitnu značajku. Životinje se igraju isto tako kao i ljudi. I sva glavna obilježja igre ostvaruju se već u igri životinja“ (Huizinga,1970:9). Napominje također da „već u svojim najjednostavnijim oblicima i već u životinjskom carstvu igra je više nego čisto fiziolojska pojava ili fiziolojski uvjetovana psihička reakcija. Igra kao takva nadilazi granice čisto biolojskog, pa čak i čisto fizičkog djelovanja. Ona je smisljena funkcija“ (Huizinga,1970:10).

Huizinga (1970) ističe nekoliko obilježja igre. Prvo je obilježje da je svaka igra slobodan čin. Ona se ne nameće čovjeku kao fizička nužda, obaveza ili dužnost. Čovjek se igra u slobodno vrijeme. Drugo obilježje igre jest da je ona u opreci sa zbiljom. Već i malo dijete zna da igra nije zbilja. Moj nećak, kada želi da mu se pridružim u igri, uzme igračku i kaže: - Hajde, ti si kao sada dinosaur. Riječju 'kao' on pokazuje da zna da igra nije zbilja i da ću ja samo u igri biti dinosaur. Završenost i omeđenost igre treće joj je obilježje. Igra u određenom trenutku započinje i prestaje. Može biti ponovljena jer ostaje u sjećanju. Ona se odvija unutar svog ograničenog prostora unutar kojeg vlada red. Igra je ispunjena ritmom i harmonijom.

„Igra se, naravno, može protumačiti na mnogo različitih načina. Kad se odnosi na aktivnost odraslih, obično označuje sudjelovanje u igri koja zahtijeva fizičke ili intelektualne vještine. Kad se odnosi na dječju aktivnost, međutim, obično se smatra da označuje nešto što nema ozbiljan smisao. Istraživanja dječje igre pokazala su da to nije istina. Za dijete igra je ugodna, dobrovoljna, smisljena i spontano odabrana aktivnost. Često je i kreativna, uključuje

rješavanje problema, učenje novih društvenih vještina, novog jezika i novih tjelesnih vještina“ (Britton, 2000:19).

Miljević-Ridički i suradnici (2000) o igri kažu da „igra u osnovi ima i socijalne konotacije. Oponašajući pojedine komunikacijske situacije dijete ulazi u svijet odraslih i igrajući se usvaja društveno uvjetovane norme življenja u okolini koja ga okružuje. Uz rad, igra je sljedeća aktivnost koja pokazuje čovjekov odnos prema prirodi, društvu, samome sebi, cjelokupnom okruženju, a dijete je doživljava svime što rad nije – afirmacijom slobode, radosne, neotuđene i zanimljive djelatnosti koju voli i tijekom koje je maksimalno angažiran“ (Miljević-Ridički i sur., 2000:42).

„Malom je djetetu igra učenje, a takvo je učenje zabavno. Priroda je odredila da djeca uče igrajući se jer je upravo nemoguće na bilo koji drugi način usvojiti sve potrebne vještine od početka škole“ (Einion, 2004:6).

Einion (2004) kaže da od rođenja pa do početka škole dijete puno toga nauči. Može izreći svoje misli i osjećaje, prepričati jednostavnu priču ili događaj, pamtiti i snalaziti se na poznatim mjestima, otpjevati pjesmicu, izrecitirati brojalicu, samo se odijevati, češljati, nacrtati svoju mamu, tatu, mačku, sebe. Nauči trčati, penjati se, voziti bicikl, skakutati. Nauči, također, i kako prevariti nekoga, voljeti nekoga, kako se buniti za svoju korist, kako rastopiti srca odraslih. Da bi postiglo tu ogromnu količinu znanja u tako kratkom vremenu, dijete učenju pristupa svjesno i puno veselja. „Postoji ime za takvo učenje: zove se igra. Igra je djetetu prirođena i na svakom stupnju razvoja ćete ga zateći kako se igra na način koji je najbolje prilagođen zadacima koje valja usvajati“ (Einion, 2004:7).

Da bi djeca dosegla maksimum svojih mogućnosti, dani im trebaju biti ispunjeni zabavom. Roditelji, odgajatelji i učitelji im trebaju dati do znanja da vjeruju u njih. Kada dijete osjeti da netko u njega vjeruje, to ga ohrabruje pa čak i ako mu nešto ne ide, ono će dati najbolje od sebe. Valja uvijek naginjati pohvalama, te je bolje ne reći ništa, nego reći nešto loše (Einion, 2004).

„Igra je često jednostavno ponavljanje nekih zadataka ponovno i ponovno, i iako često pritom nije potrebno mnogo razmišljanja, ona nije beznačajna. Praksa pretvara ponašanje u vještinu i čini je automatskom. U drugim je prilikama igra istraživanje novih stvari –

ustanovljavanje kako stvari funkcioniraju i što je potrebno učiniti. Obje su vrste igre temeljne. Prva se može izvoditi bilo gdje, a u drugoj je posebno okruženje sa što manje odvlačenja pozornosti. Jednostavno je pravilo – djeca se katkad mogu slobodno izraziti igrom, katkad im za to treba posebno vježbanje, a uvijek trebaju ponovno prakticirati ono što su naučili (Einon, 2004:8).

Za dijete je u igri najvažnije socijalno okruženje. Možemo mu ponuditi sve igračke, knjige, prilagoditi mu prostor, ali nećemo postići mnogo jer je djetetu za njegov razvoj kao samopouzdanu osobu važnija zdrava komunikacija i interakcija u obitelji (Einon, 2004).

4.1. Igre u nastavi

„Djeca svoja prva iskustva, vještine, sposobnosti i znanja stječu u spontanoj igri: uče hodati, govoriti, stječu prve spoznaje o svijetu oko sebe. U takvoj je dječjoj igri učenje neosviješteno, premda je trajno prisutno, bilo da se radi o aktivnostima kojima dijete razvija maštu, osjećajnost i osjetilnost ili razumijevanje međuljudskih odnosa ili odnosa u kojima se usvajaju novi pojmovi“ (Peti-Stantić i Velički, 2008:5). Autorice nadalje ističu da se iz tih razloga u odgojno-obazovnom procesu, kada se igraju vođene igre, treba izbjegavati pedagogiziranje i didaktiziranje, te treba nastojati zadržati slobodu bez koje igra pretaje biti igrom.

Učenje kroz igru moguće je ako se djeca mogu slobodno izražavati, ako se razvijaju u okolini otvorenoj za nova iskustva i mišljenja, ako ih se potiče na procjenu i razmjenu ideja, ako im je dopušteno da budu jedinstvena, ako ih se potiče na kreativnost (da pronalaze više od jednog rješenja za pojedini problem), ako postoji disciplina, ali ne i kažnjavanje, ako se potiče djetetova mašta te ako se dijete redovito susreće s vršnjacima. Roditelji, a kasnije i učitelji, također imaju veliku ulogu. Trebaju podnositi malo nereda, ne ignorirati djetetova postignuća, vjerovati u njegove sposobnosti, pokazati svoju kreativnost i prilagodljivost, dopustiti produljenje igre ako se djeca dobro zabavljaju (Einon, 2004).

„Učiti igrajući se, znači učiti nesvjesno, što olakšava usvajanje novih znanja, osobito ako je riječ o sadržajima koji su djeci osnovnoškolske dobi nezanimljivi i apstraktni (npr. gramatike i pravopisa). Obrazovni efekt javlja se pri takvu učenju kao popratni, sekundarni element. I najteži i najdosadniji sadržaj, učenicima postaje prihvatljiv oblikuje li se i prezentira kao didaktička igra.

Osim što olakšava učenje/poučavanje, takva nastava je dinamična, nestereotipna, motivirajuća i, što je vrlo važno, učenicima zanimljiva (nemaju dojam da uče, nego da se igraju). Sve navedeno je razlogom što se u komunikacijskome metodičkom modelu, uz svaku nastavnu jedinicu, u nekoj etapi realizacije, preporuča osmisliti novu ili preoblikovati postojeću zanimljivu didaktičku igru“ (Miljević-Riđički i sur., 2000:43). Miljević-Riđički i suradnici (2000) još ističu da tako oblikovani sadržaji imaju, uz edukativnu, i brojne druge dimenzije, poput razvoja pamćenja, zaključivanja, logičkoga mišljenja, natjecateljskog duha, suradničkog duha, stvaranja svijesti o vlastitim osobinama ličnosti, razvoj etičkog i estetskog stava i doživaljaja. Huizinga (1970) kaže da napetost ima izvanredno važnu ulogu u igri. Napetost iskušava sposobnosti igrača: tjelesnu snagu, dosjetljivost, izdržljivost, odvažnost, hrabrost i njegove duhovne moći, jer se, unatoč želji da pobjedi, mora pridržavati dopuštenim granicama koje mu je igra propisala. Napetost je prisutna kod natjecateljskih igara. „U početku svakog natjecanja jest igra, tj. sporazum, prema kojemu se unutar nekih prostornih i vremenskih granica te po određenim pravilima i u određenom obliku ima izvršiti nešto što uzrokuje razrješenje napetosti, te je izvan uobičajenoga životnog toka“ (Huizinga, 1970:143).

„Igra u nastavi znači povećanje motivacije i interesa učenika, izaziva njihovu pažnju, povećava koncentraciju, traži aktivno sudjelovanje, čini učenje zanimljivijim od onoga tradicionalnim metodama poučavanja, i rezultira značajnim uspjehom i napretkom u učenju“ (Miljević-Riđički i sur., 2000:43). Težak (1996) o motivaciji kaže da je ona način pokretanja učeničke volje i energije da bi se ostvarile zadaće nastavne jedinice. Motivaciju raščlanjuje na četiri motivacijska postupka: sadržajna motivacija, radna motivacija, komunikacijska motivacija i metodička motivacija. Nastavnik treba naći najdjelotvorniji način kojim će pokrenuti sve oblike motivacije. Između ostalog, Težak (1996) ističe i igru kao dobar način motivacije jer svaki je čovjek homo ludens, odnosno čovjek koji se igra.

Miljević-Riđički i suradnici (2000) u osnovna obilježja komunikacijsko metodičkog sustava ubrajaju i didaktičku igru kao osnovni oblik nastavne djelatnosti. Kao što je već poznato, učenje je uspješnije što je učenik motiviraniji, aktivniji i zainteresiraniji. Svaka igra, pa tako i didaktička, praćena je zadovoljstvom i osjećajem ugone te olakšava učenje.

Miljević-Riđički i suradnici (2000) govore da se danas problem aktivnosti učenika ne prepušta samo njihovoj dobroj volji. Nastavu treba organizirati tako da učenik bude aktivan,

valja ga zainteresirati na različite načine i razviti mu pozitivan odnos prema gradivu. Učenjem kroz igru sve navedeno može se postići. Tijekom igre dijete ima želju spoznati sve činjenice koje mu u igri mogu pomoći. Stoga, učenjem kroz igru, dijete će biti neprestano aktivno. Ukoliko je proces učenja zanimljiv ili praćen osobnim interesom učenika, učenik će lakše koncentrirati pažnju, brže će pamti i sadržaj učenja lakše će razumijeti.

„Razvojna psihologija smatra igru unutarnjom potrebom djeteta za aktivnošću. U vremenu odrastanja, igra postaje prirodnim sredstvom svekolikoga djetetova samoizražavanja. Kako prati i psihički i fizički razvoj, pedagoški teoretičari i didaktičari drže je važnim faktorom suvremenoga obrazovnog koncepta“ (Miljević-Ridički i sur., 2000:42).

4.2. Jezične igre

Peti-Stantić i Velički (2008) određuju jezičnu igru kao prostor u kojem se čovjek oslobađa u vlastitom jeziku te uživa u njemu intuitivno svladavajući pravila i stječući sposobnost postupiti u skladu s njima ili ih (svjesno) prekršiti. Jezik je jedna od osnovnih čovjekovih sposobnosti po kojoj se razlikuje od ostalih živih bića, a povezan je gotovo sa svakom ljudskom aktivnošću. „Spoj igre, kao prirodne dječje djelatnosti, i jezika, kao jednoga od osnovnih sredstava sporazumijevanja u svijetu, omogućuje neopterećeno učenje i ovladavanje društvenim, pa onda i jezičnim ulogama, korištenje naslijeđenoga iskustva, ali i kreativnosti i individualnosti te učvršćivanje temelja za ovladavanje tim istim svijetom na bilo kojoj razini“ (Peti Stantić i Velički, 2008:6). Aladrović Slovaček (2011) također ističe igru kao dobru metodu za učenje jezičnih sadržaja. Igra je prirodna ljudska aktivnost. Isto tako, igra jezikom, kojim se čovjek sporazumijeva, iznosi osjećaje, želje, misli i ideje, također je čovjeku prirodna aktivnost. Oponašajući situacije iz života, djeca razvijaju svoje jezične sposobnosti i usporedno s tim, razvijaju svijest o dobrom govorenju, pisanju, čitanju i razumijevanju. Peti-Stantić i Velički (2008) posebno ističu materinji jezik u razvoju jezične sposobnosti kao jedini jezik u kojem se dijete osjeća slobodno, nesputano, opušteno, u kojem istražuje svoje i tuđe mogućnosti, u kojem se izražava najslobodnije.

Jezične se igre, kao i sve druge, uvijek igraju prema unaprijed određenim pravilima. Da jezik ima svoju igrivu, ludičku upotrebu, ljudi znaju od najstarijih vremena. Uživanje je u jezičnim igrama uživanje u kreativnosti, prekoračavanju granica, svladavanju sebe i drugih.

Igrajući jezične igre, kako djeca tako i odrasli, neprestano koračaju na granici dvaju jezičnih svjetova, jednoga pravilnoga i uobičajenoga te drugoga nepravilnoga, neuobičajenoga i obilježenoga posebnostima (Peti-Stantić i Velički, 2008).

„Stručnjaci koji se bave jezično-govornim razvojem djeteta upozoravaju da izravno poučavanje djeteta rezultira njegovom pasivnošću i slabijom društvenošću. Stoga je najbolje učenje u predškolskoj dobi pretvoriti u igru i zabavu (...) Odrasli trebaju biti djeci više partneri, a manje autoriteti pa svoje zahtjeve prema djeci trebaju izražavati kroz igru, a ne u obliku prisile“ (Šego, 2009:126-127).

„Jezične su igre uvijek, osim temeljne komunikacijske funkcije, sadržavale i ekspresiju, osjećaj ugone, bile su radosna djelatnost koju dijete voli i želi provoditi. (...) Stvaranje uvjeta za razvoj komunikacijskih sposobnosti trebao bi biti važan cilj uspješne nastave jezika. Između ostaloga i zato jer govor, kao oblik jezične komunikacije, ima bitnu ulogu u procesu učenja općenito, odnosno pri usvajanju znanja svih ostalih predmeta, a ne samo sadržaja iz materinskoga jezika. Istraživanja potvrđuju da je razvijena govorna komunikacija također proporcionalna uspješnijoj socijalizaciji, a utječe i na cjelokupan razvoj svestrane stvaralačke ličnosti. Upravo dosegnuta razina komunikacijskih sposobnosti učenika jedno je od ključnih mjerila uspješnosti odgojno-obrazovnoga procesa u cjelini.“ (Miljević-Riđički i sur., 2000:36)

5. PRAKTIČNI DIO

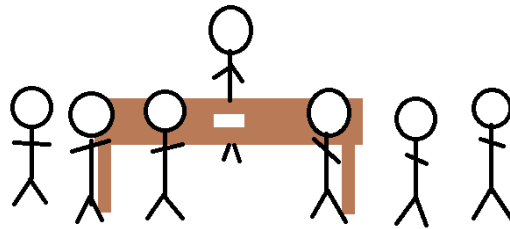
U ovome ću poglavlju opisati tri jezične igre koje se mogu igrati na nastavi hrvatskoga jezika u sva četiri razreda tako da se zadatci prilagode uzrastu, a igre su: Jezična gusjenica, Jezični domino i Kutija pričopričalica. Ideju za Jezičnu gusjenicu preuzela sam od već postojeće Matematičke gusjenice kojom se provjerava zbrajanje brojeva do 20 ili množenje brojeva do 100. Ideju pa i dio naziva igre, Jezični domino, preuzela sam iz jedne od najstarijih i najpopularnijih društvenih igara, Domina.

Uz svaku opisanu igru istaknut ću obrazovne i odgojne ciljeve te predložiti i druge varijante igre za preostale razrede. Obrazovni, odnosno jezični ciljevi odnose se na bogaćenje rječnika, pravilno i razgovijetno izgovaranje riječi, razvoj učenikova izraza, oblikovanje i pisanje smislenih rečenica i kraćih tekstova, dok se odgojni ciljevi odnose na razvijanje samopouzdanja i pozitivnog mišljenja o sebi, prosuđivanje o vlasitim i tuđim postupcima, razvijanje tolerancije i poštivanje učenika, poticanje komunikacije te razvijanje suradnje i dobrog osjećaja u skupini.

Igre sam provela u 4.d razredu Osnovne škole Ivana Kukuljevića Belišće u Belišću u školskoj godini 2018./2019. Evaluacijskim listićima provjerila sam kako se učenicima pojedina igra svidjela, koliko su bili uspješni tijekom igre, kako su se osjećali i ponašali. Reakcije učenika na provedene igre i komentari na reakcije bit će dani kod svake pojedine igre nakon opisa, ciljeva i varijanti igre. Primjer evaluacijskog listića i pripreme sati koje sam provela u OŠ Ivana Kukuljevića Belišće bit će dani u prilogu.

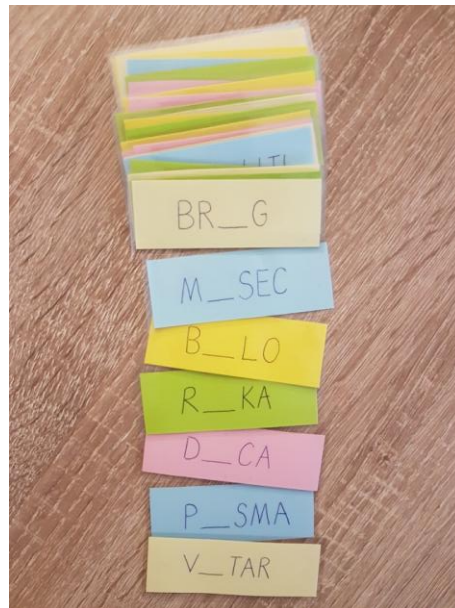
5.1. Jezična gusjenica

Opis: Učenici su podijeljeni u dvije skupine te stoje u kolonama koje nazivamo gusjenice. Kolone stoje jedna nasuprot drugoj, a između njih je stol za kojim stoji/sjedi učitelj/ica (slika 1). Na stolu su kartice sa zadacima, okrenute tako da se zadatci ne vide. Učenici prilaze jedan po jedan, naizmjenično iz svake kolone. Učitelj/ica svakom učeniku otkriva karticu sa zadatkom. Ukoliko učenik odgovori točno, ide na kraj svoje kolone, ukoliko odgovori netočno, ide na kraj protivničke kolone. Odnosno, ako odgovori netočno, nasuprotna gusjenica ga „pojede“. Igra traje sve dok svi učenici ne budu u jednoj koloni, tj. dok jedna gusjenica ne pojede drugu.

Slika 1. Jezična gusjenica

Sredstva: kartice sa zadacima (slika 2)

Slika 2. Kartice za jezičnu gusjenicu

Ciljevi: Obrazovni: razgovijetno izgovaranje riječi, pravilno pisanje ije/je u češće rabljenim riječima, umanjenicama i uvećanicama

Odgojni: prosuđivati o vlastitim i tuđim postupcima, poticati suradnju i dobar osjećaj u skupini, vježbati koncentraciju, poticati toleranciju i poštivanje prijatelja

Varijante igre:

- prepoznavanje izjavne, upitne i usklične rečenice prema intonaciji u prvom razredu
- pravilan izgovor i pisanje ije/je ili č/ć u riječima u sva četiri razreda
- razlikovanje imenica, glagola i pridjeva u trećem i četvrtom razredu
- određivanje roda i broja imenica u četvrtom razredu
- razlikovanje glagola kojima se izriče prošlost, sadašnjost ili budućnost u četvrtom razredu

Reakcije učenika na igru Jezična gusjenica:

Svim je učenicima 4.d razreda OŠ Ivana Kukuljevića Belišće ova igra bila zanimljiva, a 42% učenika izjasnilo se da je igra laka. Tijekom igre 42 % učenika osjećalo se uzbuđeno, 28% napeto, 9% opušteno, 14% uzbuđeno i napeto, a 4% uzbuđeno i opušteno. U konačnici možemo zaključiti da im je igra bila uzbuđljiva jer se tako izjasnilo 61% učenika te napeta jer se tako izjasnilo 42% učenika. Na pitanje jesu li osjećali strah kada su bili na redu da daju odgovor, njih 80% zaokružilo je „ne“, a na pitanje jesu li osjećali stid kada su odgovorili netočno, 90% onih koji su imali netočan odgovor, zaokružilo je „ne“. 95% učenika izjasnilo se da su pazili na izgovor riječi, a 80% da su slušali druge i učili iz njihovih primjera.

Komentar na reakcije:

Igra Jezična gusjenica pokazala se učenicima zanimljivom i pomalo napetom. Budući da velika većina nije osjećala strah kada je bio njihov red, i skoro svi koji su pogriješili nisu osjećali stid, mogu zaključiti da su igru stvarno shvatili kao igru. To je dobro jer kada nema straha i stida, učenici su otvoreni, brže i lakše dolaze do već postojećeg znanja, imaju volje učiti i nastaviti i ukoliko pogriješe. Igra je sama po sebi osmišljena da učenici moraju izreći riječ razgovijetno i glasno što su učenici tako i činili.

5.2. Jezični domino

Opis: U igri mogu sudjelovati 2, 3 ili više igrača. Domino kartice se podijele tako da svaki učenik ima isti broj kartica. U prvoj se partiji brojalicom ili igrom „par-nepar“ odredi koji igrač prvi postavlja domino karticu, a u svakoj sljedećoj prvi igra onaj koji je u prethodnoj izgubio. Igrač na svom potezu uvijek odigrava po jednu karticu iz svoje "hrpe" koju postavlja s jedne ili druge strane već poredanih kartica, s licem kartice prema gore. Kartice se slažu tako da se dodiruju svojim užim stranama te uvijek tako da na stranama koje se dodiruju bude ista vrsta riječi. Znači, imenica se slaže uz imenicu, glagol uz glagol, a pridjev uz pridjev (slika 3). Nakon što postavi svoju karticu, učenik osmišljava i naglas izgovara rečenicu u kojoj upotrebljava riječi koje je spojio. Igra završava kada jedan od igrača nema domino karticu koju bi mogao postaviti na kraj već poredanih domino kartica.

Slika 3. Jezični domino

Sredstva: domino kartice

Ciljevi: Obrazovni: ponavljanje i primjena znanja o imenicama, glagolima i pridjevima, razvijanje sposobnosti prepoznavanja i razlikovanja imenica, glagola i pridjeva,

oblikovanje smislene rečenice upotrebljujući zadane riječi, razvijanje učenikova izraza

Odgojni: prosuđivati o vlastitim i tuđim postupcima, njegovati komunikaciju i suradnju, promicati toleranciju i poštivanje prijatelja

Varijante igre:

- zvučni domino sa slikama za prvi razred, djeca povezuju domino prema početnom glasu imena predmeta (Čudina-Obradović, 1995)

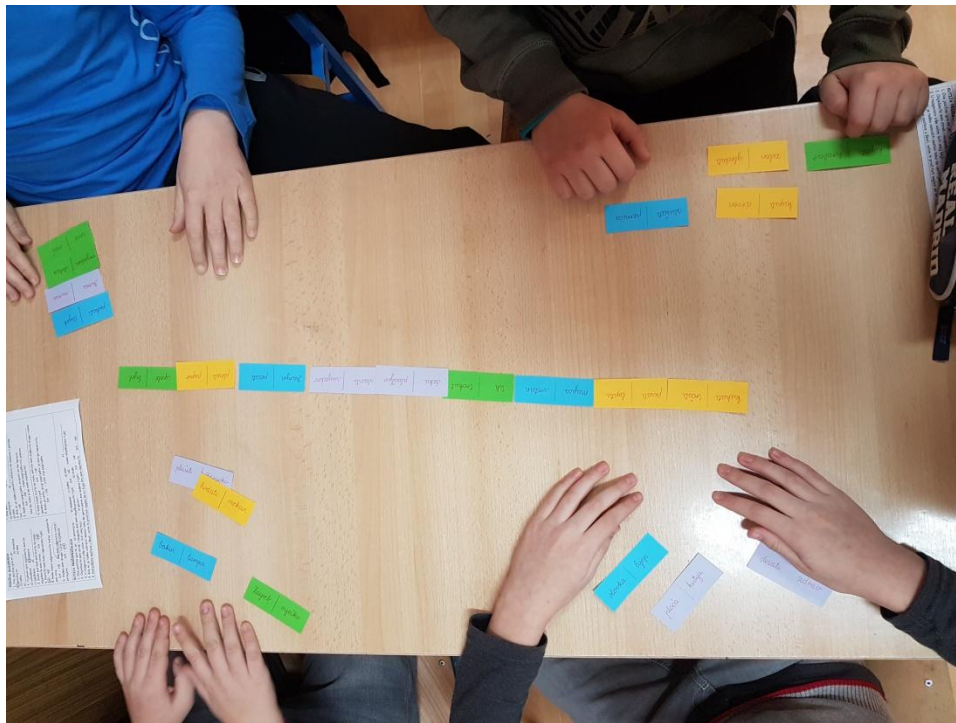
Reakcije učenika na igru Jezični domino:

80% učenika 4.d razreda OŠ Ivana Kukuljevića Belišće ocijenili su igru zanimljivom, a 47% njih izjasnilo se da je igra uz to što je zanimljiva, također i laka. Da je igra dosadna misli 10% učenika, a preostalih 10% ocijenilo je igru teškom. Velikoj većini učenika, 90%, nije bilo teško osmisliti rečenicu sa zadanim riječima. Također, gotovo su se svi učenici, ponovno njih 90%, izjasnili kako su aktivno slušali druge i nisu upadali nikome u riječ. Na pitanje jesu li ih suigrači ispravljali ukoliko su pogriješili, 80% onih koji su pogriješili, zaokružilo je „da“. 52% učenika izjasnilo se da nije pogriješilo niti jednom. Na pitanje jesu li oni ispravljali druge u slučaju da su drugi pogriješili, njih 66% zaokružilo je „da“.

Komentar na reakcije:

Prema reakcijama učenika, igra Jezični domino zanimljiva je i laka. Skoro su se svi učenici izjasnili da im nije bilo teško osmisliti rečenicu sa zadanim riječima. Nisam sigurna koliko su bili iskreni u odgovaranju na ovo pitanje jer dok sam ih obilazila, uočila sam da im sklapanje rečenica ne ide baš lako i da su im rečenice vrlo kratke, a ponekad i besmislene. U svakom slučaju, bilo učenicima lako ili teško sklapati rečenice, uvijek ih treba poticati da osmisle duže i smislenije rečenice. Skoro su se svi učenici izjasnili da su aktivno slušali druge te da nisu upadali u riječ. Učenici četvrtih razreda točno znaju koja su ponašanja prihvatljiva, a koja ne, stoga odgovore na pitanja u kojima se traži da zaokruže jesu li se ponašali prihvatljivo ili pak neprihvatljivo, uvijek treba uzeti sa zadržkom. No, ovakvim im pitanjima u evaluacijskim listićima pokazujemo što od njih očekujemo u određenoj igri te ih možemo potaknuti da se drugi

puta jedni prema drugima odnose prihvatljivije. Nadalje, učenici su se izjasnili kako su većinom jedni druge ispravljali kada bi netko napravio pogrešku. Na samom početku igre, učenici su bili više usmjereni na svoje domino kartice i nisu obraćali pozornost na to kako drugi suigrači postavljaju kartice. Nakon što sam ih upozorila da svi snose jednaku odgovornost za grješku ukoliko netko pogriješi i igra se nastavi jer oni nisu primijetili pogrešku, učenici su počeli provjeravati i ispravljati jedni druge te su bili aktivniji (slika 4).

Slika 4. Igranje jezičnog domina

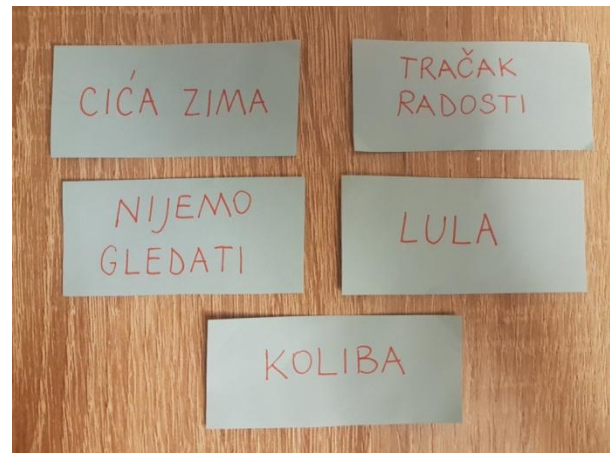
5.3. Kutija Pričopričalica

Opis: U kutiji se nalaze kartice s riječima. Učenici sjede u krugu, a kutija Pričopričalica kruži među njima. Počinju na učiteljev/učiteljčin znak, te svakih 5 sekundi učitelj/ica daje znak da kutija stane. Učenik, kod kojeg se kutija u tom trenutku nalazi, izvlači iz kutije jednu karticu te pročita riječ naglas. Ostali učenici ponove za njim te razgovaraju o značenju riječi. Kutija ponovno kruži i igra se nastavlja dok sve kartice ne budu izvučene. Učitelj/ica ih nakon toga zapisuje na ploču, a zadatak je učenika napisati sastav tako da upotrijebe sve riječi s kartica. Na taj će način od istih riječi dobiti različite sastave te vidjeti u kojim sve kontekstima i na koje načine mogu upotrijebiti zadane riječi.

Sredstva: kutija Pričopričalica (slika 5), kartice s riječima (slika 6), bilježnice i pribor za pisanje

Slika 5. Kutija Pričopričalica

Slika 6. Kartice s riječima

Ciljevi: Obrazovni: bogaćenje rječnika, razgovijetan izgovor, vježbanje straha od javnog govorenja, vježbanje aktivnog slušanja, rečenična sinteza i oblikovanje teksta, samostalno pisanje kraćih vezanih tekstova – sastava prema zadanom poticaju, razvijanje učenikova izraza, usvajanje rečenične strukture

Odgojni: poticati i razvijati maštu, njegovati komunikaciju i suradnju, poticati praćenje i aktivno sudjelovanje, razvijati primarne jezične komunikacijske djelatnosti govorenja i slušanja, primjenjivati osnovna pravila govorne pragmatike poput čekanja reda za javljanje, neupadanje u riječ dok drugi govore, razvijati urednost i temeljitost u radu, promicati toleranciju i poštivanje prijatelja

Varijante igre:

- igra se može provoditi u svim razredima tako da se riječi s kartica prilagode uzrastu djece
- u igri se mogu koristiti riječi iz već postojeće priče tako da se na kraju i ta priča pročita učenicima

Reakcije učenika na igru Kutija Pričopričalica:

Kao i prethodne dvije igre, velika većina učenika 4.d razreda, njih 90%, ocijenilo je igru zanimljivom, a 42% njih smatra da je igra zanimljiva i laka, dok 10% učenika kaže da je igra teška. Samo je jedan učenik, od njih osmero koji su objašnjavali riječ, osjećao strah i neugodu dok je govorio. Ostali učenici nisu imali priliku objašnjavati riječ pred drugima. Većina učenika, njih 67%, više voli biti u ulozi govornika, dok 33% u razgovoru više voli biti u ulozi slušatelja. 71% učenika izjasnilo se da im nije bilo teško osmisliti sastav tako da upotrijebe sve zadane riječi, a 52% učenika kaže da voli čitati svoje sastave pred drugim učenicima.

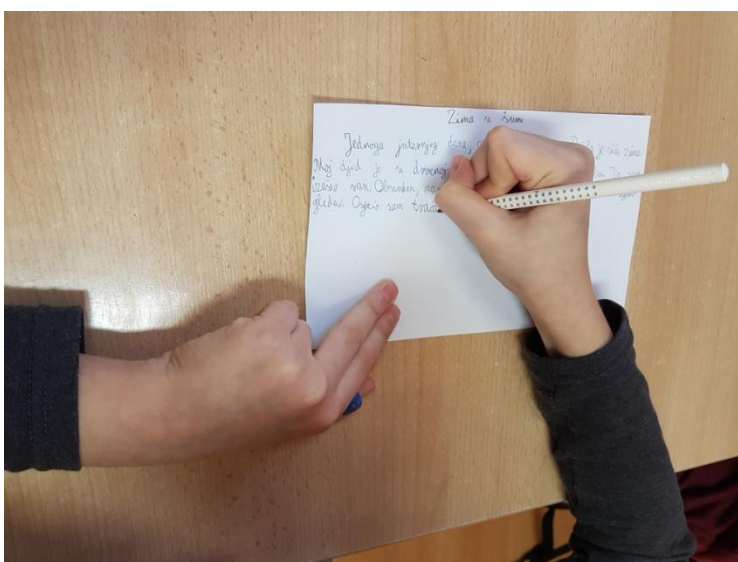
Komentar na reakcije:

Igra Kutija Pričopričalica ima dvije faze s različitim aktivnostima. U prvom dijelu dok učenici stoje u krugu i kutijom kruže među sobom (slika 7), onaj kod koga je kutija stala kad je sat odbrojao, treba pred svima objasniti jednu riječ iz kutije. Bilo je osam riječi, stoga je osmero učenika objašnjavalo riječ i samo je jedan učenik od njih osjećao strah i neugodu dok je govorio. Dvije trećine učenika vole više biti u ulozi govornika, a jedna trećina u ulozi slušatelja. Dobro je za učenike da nemaju strah i neugodu dok pred drugima govore jer je to potrebno za razvoj komunikacijske vještine govorenja. Ali, iako većina više voli govoriti, treba ih poticati da razvijaju i komunikacijske vještine slušanja. S druge strane, kada bi se ovakve igre igrale češće i kada bi se i učenici koji ne vole biti u ulozi govornika našli u toj ulozi, strah i neugoda s vremenom bi se zasigurno smanjivali. U drugom dijelu igre učenici pišu kratke sastave (slika 8) tako da upotrijebe sve riječi izvučene iz kutije. Iako se 71% učenika izjasnio da im nije bilo teško napisati sastave sa zadanim riječima, ostaje pitanje koliko su ti sastavi dobri. Analizirala sam i rasporedila sastave u tri skupine. U jednoj su oni najbolji u kojima su upotrijebljene sve riječi, uklopljene u sastav tako da imaju smisao, oni koji donose neku priču. U drugoj su skupini sastavi u kojima su i dalje upotrijebljene sve ili gotovo sve riječi, ali nemaju toliko smisla ili ih je učenik

stavio u krivi kontekst, te oni koji ne prate jednu priču kroz cijeli sastav. Dok su u trećoj skupini oni sastavi koji pokazuju učeničku slabo razvijenu vještinu pisanja i koji nemaju stvaralačkih obilježja. Dobila sam sljedeće rezultate: u prvoj skupini su sastavi 24% učenika, u drugoj 43%, a u trećoj 33%. Moglo bi se zaključiti da su učenici čiji su se sastavi našli u prvoj i drugoj skupini, upravo oni koji su se izjasnili da im pisanje sastava nije bilo teško. Polovica razreda kaže da voli čitati svoje sastavke pred razredom što je također dobro za razvoj komunikacijskih vještina. U konačnici, igru Pričopričalica učenici su ocijenili zanimljivom.

Slika 7. Prvi dio igre Kutija Pričopričalica

Slika 8. Drugi dio igre Kutija Pričopričalica

6. ZAKLJUČAK

Antička je Grčka razvila retoriku, umijeće govorništva, kao disciplinu i uvela je u obrazovni sustav kao jedno od sedam slobodnih vještina, uz gramatiku, logiku, aritmetiku, geometriju, astronomiju i glazbu. Retorika je nestala u našim školama, a oni koji se bave govorom i umijećem komuniciranja vide potrebu vraćanja antičkoj retorici kao temelju govornoga umijeća (Bakota, 2010). Ako se to nikada ne dogodi, ostaje nam zadatak da potičemo umijeće govorništva na satima hrvatskoga jezika, posebno u nastavnom području jezično izražavanje koje je najbliže nekadašnjoj nastavi retorike. Govor, kao oblik jezične komunikacije ima bitnu ulogu u procesu učenja i školovanja općenito. Stoga je važno stvarati uvjete za razvoj komunikacijskih sposobnosti i ono bi trebalo biti cilj svakog nastavnog sata, odnosno uspješne nastave jezika. Razvijena govorna komunikacija proporcionalna je uspješnijoj socijalizaciji te utječe na cjelokupan razvoj stvaralačke ličnosti. Dosegnuta razina komunikacijskih sposobnosti jedna je od ključnih mjerila uspješnosti odgojno-obrazovnoga procesa (Miljević-Ridički i sur., 2000). Svaki čovjek, i dijete i odrastao, uživa igrajući se. Stoga je igra uvijek dobar način poučavanja. I razvijanju govorne komunikacije može poslužiti igra koju učenici uvijek s radošću prihvaćaju, u kojoj se osjećaju slobodnije i opuštenije, u kojoj ih nije strah napraviti pogrešku, što potvrđuju i učenici 4.d razreda u svojim evaluacijskim listićima. Svaka igra koju smo igrali bila im je u prvom redu zanimljiva, nekima pomalo i teška, a nekima lagana. No, bitnije je to što su na igre reagirali pozitivno, imali su želju igrati se i velika većina nije osjećala nikakav strah od pogrešaka ili stid od drugih učenika. To je dobar preduvjet za razvoj uspješne komunikacije govorom, bilo glasovno ili pismeno, jer strah i stid mogu imati samo negativan utjecaj. Brojna istraživanja pokazuju, a Miljević-Ridički i suradnici (2000) naglašavaju problem slabe jezične kompetencije učenika završnih razreda osnovne škole. Puno teorijskih gramatično-pravopisnih sadržaja, ne pomaže u svakodnevnoj komunikaciji, ne razvija njihove opće komunikacijske sposobnosti, ne obogaćuje vokabular, ne potiče sposobnost razumijevanja, govorenja i slušanja. Stoga učenicima treba prilagoditi sadržaj i poučavati zorno, na osnovi primjera iz svakodnevne komunikacije, te što je više moguće koristiti igru koja ih oslobađa i u kojoj "na prijevaru" uče. Zaključila bih s riječima iz Svetoga pisma koje također govore o važnosti izgovorenih riječi: „Ako tko u riječi ne posrće, taj je savršen čovjek; može zauzdati i sve tijelo. Ako li konjima stavimo uzde u usta da nam se pokoravaju, tada upravljamo cijelim njihovim tijelom. Gle i lađe,

iako su velike i silni ih vjetrovi gone, a bivaju usmjeravane malim kormilom kamo god hoće kormilareva volja. Tako je i jezik malen ud, a ipak čini velike stvari“ (Jak 3, 2-5).

LITERATURA

1. Aladrović Slovaček, K. (2011). *Važnost didaktičke igre kao elementa komunikacijsko funkcionalnoga pristupa u razvoju jezično-komunikacijske kompetencije u ranome diskursu poučavanja materinskoga jezika*. U: Stavovi promjena – promjena stavova. Str. 402-410. Nikšić, Crna gora: Filozofski fakultet.
2. Bakota, L. (2010). *Komunikacijski model govornih vježbi u osnovnoj školi*. Doktorska disertacija. Zagreb: Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu.
3. Bežen, A. (2008). *Metodika – znanost o poučavanju nastavnog predmeta*. Zagreb: Profil.
4. Brajša, P. (1994). *Pedagoška komunikologija – razgovor, problemi i konflikti u školi*. Zagreb: Školske novine.
5. Bratanić, M. (2002). *Paradoks odgoja: studije i eseji*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
6. Britton, L. (2000). *Montessori učenje kroz igru za djecu od 2 do 6 godina*. Zagreb: Hena.com
7. Čudina-Obradović, M. (2002). *Igrom do čitanja*. Zagreb: Školska knjiga.
8. Čudina-Obradović, M., Težak, D. (1995). *Mirotvorni razred: Priručnik za učitelje u mirotvornom odgoju*. Zagreb: Znamen.
9. Duran, M. (1995). *Dijete i igra*. Jastrebarsko: Slap.
10. Einon, D. (2004). *Igre učilice*. Zagreb: Profil International.
11. Huizinga, J. (1970). *Homo ludens: o podrijetlu kulture u igri*. Zagreb: Matica hrvatska.
12. Ljubešić, M., Cepanec, M. (2012). *Rana komunikacija: u čemu je tajna?* Logopedija, 3, 1, 35-45.
13. Miljević-Ridički, R., Miljković, D., Pavličević-Franić, D., Rijavec, M., Vizek-Vidović, V., Vlahović-Štetić, V., Zarevski, P. (2000). *Učitelji za učitelje: primjeri provedbe načela aktivne/efikasne škole*. Zagreb: IEP.
14. *Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje*. (2011). Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa.
15. *Nastavni plan i program za osnovnu školu*. (2006). Zagreb: Ministarstvo znanosti obrazovanja i športa.
16. Neill, S. (1994). *Neverbalna komunikacija u razredu*. Zagreb: Educa.

17. Pavličević-Franić, D. (2005). *Komunikacijom do gramatike*. Razvoj komunikacijske kompetencije u ranome razdoblju usvajanja jezika. I. izdanje. Zagreb: Alfa.
18. Pavličević-Franić, D., Aladrović Slovaček, K. (2011). *Utjecaj načina poučavanja na motivaciju i stav učenika prema hrvatskome jeziku kao nastavnome predmetu*. Napredak: časopis za pedagojsku teoriju i praksu, vol. 152, br. 2, Zagreb.
19. Peti-Stantić, A., Velički, V. (2008). *Jezične igre za velike i male*. Zagreb: Alfa.
20. Rosandić, D. (2002). *Od slova do teksta i metateksta*. Zagreb: Profil.
21. Stančić, V., Ljubešić, M. (1994). *Jezik, govor, spoznaja*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
22. Šego, J. (2009). *Utjecaj okoline na govorno-komunikacijsku kompetenciju djece; jezične igre kao poticaj dječjemu govornom razvoju*. U: Govor XXVI, str. 119-149.
23. Težak, S. (1996). *Teorija i praksa nastave hrvatskog jezika 1*. Zagreb: Školska knjiga.

PRILOZI

Prilog 1.

PRIPRAVA ZA NASTAVNI SAT
OPĆI METODIČKI PODATCI   1. Nadnevak održavanja nastavnog sata:2. Razred i odjel u kojem se sat održava: 4.3. Nastavni predmet: Hrvatski jezik4. Mjesto održavanja sata: Učionica
PRIPREMA NASTAVNOG SATA   1. Programsko područje: Jezik2. Nastavna cjelina: Izgovor i pisanje glasova č, ć, đ, dž, lj, nj, ije/je/e/i3. Nastavna tema: Izgovor i pisanje glasova č, ć, đ, dž, lj, nj, ije/je/e/i4. Nastavna jedinica: Vježbanje i ponavljanje5. Izvori za izradu pripreme (stručna, didaktička i metodička literatura, udžbenici, priručnici): Krmpotić, M., Ivić, S. (2014). Zlatna vrata 4. Čitanka i hrvatski jezik u četvrtom razredu osnovne škole. Zagreb: Školska knjiga.6. Cilj nastavnog sata: pravilno izgovarati i pisati glasove č, ć, đ, dž, lj, nj, ije/je/e/i u češće rabljenim riječima7. Zadatci nastavnog sata: a) obrazovni: utvrditi razlikovanje razine glasa i slova, ponoviti usvojenost pravopisnih pravila o pisanju skupova ije/je, poticati razgovijetno izgovaranje riječi, poticati pravilno pisanje č, ć, dž, đ, lj, nj, ije/je/e/i u češće rabljenim riječimab) funkcionalni: razvijanje sposobnosti uočavanja i promatranja, pamćenja, zaključivanja i primjene naučenog gradivac) odgojni: razvijati osjetljivost i zanimanje za jezik, prosuđivati o vlastitim i tuđim postupcima, poticati suradnju i dobar osjećaj u skupini, vježbati koncentraciju, poticati toleranciju i poštivanje prijatelja8. Nastavne metode: razgovor, čitanje i pisanje, igra, rad na tekstu9. Oblici rada u nastavi (frontalni, u skupinama, u parovima, individualni): frontalni, individualni
STRUKTURA I TRAJANJE NASTAVNOG SATA: Predmeti u vreći (5 min)   Rad na tekstu Knjiga o proljeću (15 min)   Radni listić – individualni rad (10 min)   Jezična gusjenica (10 min)   Natjecanje – Tko će se sjetiti više riječi s glasovima č, ć, dž, đ, lj i nj? (5 min)

TIJEK NASTAVNOG SATA:

UVOD

Uvodna riječ: pozdravljanje i kratko predstavljanje učenicima

Motivacija: Predmeti u vreći

Iz vreće izvlačim predmete koje učenici prepoznaju i imenuju (čokolada, svijeća, lonac, konac, džep, čep, kamen, ključ, zec...). Za svaku riječ izgovaramo i kako bi glasila njena umanjenica i uvećanica (čokoladica, lončić, končina, ključić, zečina...)

Najavljujem cilj sata i pišem naslov: Ponavljanje izgovaranja i pisanjanja glasova č, ć, đ, dž, lj, nj, ije/je/e/i

SREDIŠNJI DIO

Rad na tekstu – Nevenka Videk: Knjiga o proljeću

Učenici samostalno čitaju pjesmicu na 158.str. i podcrtavaju riječi koje u sebi sadrže slova č, ć, đ, dž, lj, nj, ije/je/e/i. Zatim 5 učenika čita svaki po jednu kiticu pjesmice naglas. Nakon što se pročita jedna katica, analiziramo koje su riječi učenici podvukli. Te riječi svrstavamo u tablicu s obzirom na to koje je slovo/glas u riječi. Tablicu zapisujem na ploču, a učenici u bilježnice. Čitamo naglas riječi iz tablice pazeći na izgovor glasova.

Radni listići

Učenicima dajem upute za daljnji rad. Dijelim im radne listiće koje rješavaju individualno. Radni se listići sastoje od zadataka kojima se ispituju znanja o pisanjanja glasova č, ć, đ, dž, lj, nj, ije/je/e/i. Odgovore na pitanja provjeravamo zajedno pomoću ppt-a.

Jezična gusjenica

Učenike dijelim u dvije skupine te stoje u kolonama koje nazivamo gusjenice. Kolone stoje jedna nasuprot drugoj, a između sam ja s karticama u rukama. Učenici prilaze jedan po jedan, naizmjenično iz svake kolone. Svakom učeniku otkrivam karticu sa zadatkom. Ukoliko učenik odgovori točno, ide na kraj svoje kolone, ukoliko odgovori netočno, ide na kraj protivničke kolone. Odnosno, ako odgovori netočno, nasuprotna gusjenica ga „pojede“. Igra traje sve dok svi učenici ne budu u jednoj koloni, tj. dok jedna gusjenica ne pojede drugu

ZAVRŠNI DIO

Natjecanje: Riječi koje započinju glasovima č, ć, dž, đ, lj i nj

Svaki učenik samostalno zapisuje što više riječi koje započinju ili sadrže glasove č, ć, đ, dž, lj i nj. Učenici čitaju riječi, pobjednik je onaj koji se sjetio najviše riječi.

Dopunski zadatak: radna bilježnica.

PLAN PLOČE

Ponavljanje izgovaranja i pisanjanja glasova č, ć, đ, dž, lj, nj, ije/je/e/i

č	ć	lj	nj	ije	je
sunčani	trećoj	ljubica	voćnjaci	bijele	vjetar
pčele	voćnjaci	dalje	krošnje	rijeke	pjevaju
ptičjih	proljeće	posljednjeg	njišu	gnijezda	sjede
maslačci	cvijeće	zagrljeni	posljednjeg	cvijeće	
četvrtoj	kosići		konjici	lijeću	
	cvrkuću		knjiga		
	lijeću				

Prilog 2.

PRIPRAVA ZA NASTAVNI SAT	
OPĆI METODIČKI PODATCI	
1. Nadnevak održavanja nastavnog sata:	
2. razred i odjel u kojem se sat održava: 4.	
3. Nastavni predmet: Hrvatski jezik	
4. Mjesto održavanja sata: Učionica	
PRIPREMA NASTAVNOG SATA	
1. Programsko područje: Jezik	
2. Nastavna cjelina: Jezik	
3. Nastavna tema: Imenice, glagoli i pridjevi	
4. Nastavna jedinica: Vježbanje i ponavljanje	
5. Izvori za izradu pripreme (stručna, didaktička i metodička literatura, udžbenici, priručnici): Centner, S., Peko, A., Pintarić, A., Bakota, L., Majdenić, V. (2014). <i>Moja staza 4</i> . Udžbenik za hrvatski jezik i jezično izražavanje u četvrtom razredu osnovne škole. Zagreb: Školska knjiga.	
6. Cilj nastavnog sata: ponavljanje i primjena znanja o imenicama, glagolima i pridjevima	
7. Zadatci nastavnog sata:	
a) obrazovni: ponoviti vrste riječi koje su do sada učili; ponoviti opće i vlastite imenice, muški, ženski i srednji rod; jedninu i množinu imenica; ponoviti što su glagoli i kako se izriče prošla, sadašnja i buduća glagolska radnja; ponoviti opisne i posvojne pridjeve; znanja primijeniti u rješavanju zadataka	
b) funkcionalni: razvijati sposobnost prepoznavanja i razlikovanja imenica, glagola i pridjeva	
c) odgojni: prosuđivati o vlastitim i tuđim postupcima, poticati pozitivne ljudske osobine i ispravljati loše, razvijati radne navike, njegovati komunikaciju i suradnju	
8. Nastavne metode: verbalne, zorne, praktične	
9. Oblici rada u nastavi (frontalni, u skupinama, u parovima, individualni): frontalni, u skupinama, individualni	
STRUKTURA I TRAJANJE NASTAVNOG SATA:	
Igra Asocijacija (3 min)	
Ponavljanje imenica, glagola i pridjeva (10 min)	
Radni listić – individualni rad (12 min)	
Jezični domino – skupni rad (10 min)	
Igra Riječ na riječ (10 min)	

TIJEK NASTAVNOG SATA:

UVOD

Uvodna riječ: pozdravljanje i kratko predstavljanje učenicima

Motivacija: igra Asocijacija

Učenici se javljaju podizanjem ruke i otvaraju polja prikazana na Powerpoint prezentaciji. Na temelju tih polja pogađaju rješenja, a na kraju i konačno rješenje igre.

SREDIŠNJI DIO

Ponavljjanje pomoću ppt-a.

Pomoću Powerpoint prezentacije usmeno ponavljamo sve o imenicama, glagolima i pridjevima.

Radni listići

Učenicima dajem upute za daljnji rad. Dijelim im radne listiće. Na radnom listiću su pitanja koja rješavaju individualno. Radni se listići sastoje od pitanja kojima se ispituju znanja o imenicama, glagolima i pridjevima. Odgovore na pitanja provjeravamo zajedno pomoću ppt-a.

Rad u skupini: Jezični domino

Učenici su podijeljeni u skupine. Svakoj skupini dajem set Domino kartica. Domino kartice učenici međusobno podijele tako da svaki učenik ima isti broj kartica. Brojalicom se odredi koji igrač prvi postavlja domino karticu. Igrač na svom potezu uvijek odigrava po jednu karticu iz svoje "hrpe" koju postavlja s jedne ili druge strane već poredanih kartica, s licem kartice prema gore. Kartice se slažu tako da se dodiruju svojim užim stranama te uvijek tako da na stranama koje se dodiruju bude ista vrsta riječi. Nakon što postavi svoju karticu, učenik osmišljava i naglas izgovara rečenicu u kojoj upotrebljava riječi koje je spojio.

ZAVRŠNI DIO

Igra Riječ na riječ

Učenici se natječu po skupinama. Po jedan učenik iz svake skupine izvlači papirić na kojem piše jedna od tri vrste riječi koje smo ponavljali tijekom sata. Slažu riječi tako da prvi učenik započne jednim pojmom, a drugi ponovi pojam prvog učenika i kaže svoj novi pojam, treći ponavlja pojmove prva dva učenika i kaže svoj pojam, i tako dalje dok ne pogriješe. Pojmovi koje nabrajaju trebaju biti one vrste riječi koja im piše na papiriću koji su izvukli. Učenici mogu pogriješiti na način da krivim redosljedom ponove riječi ili izostave koju riječ, ili da kažu riječ koja nije one vrste riječi koju trebaju reći. Koliko su riječi uspjeli složiti, toliko bodova dobivaju. Igra se nastavlja dok sve skupine ne završe prvi krug (ili drugi, ukoliko bude vremena). Pobjednici su učenici one skupine koja bude imala najviše bodova.

PLAN PLOČ

Ponavljjanje

Prilog 3.

PRIPRAVA ZA NASTAVNI SAT
OPĆI METODIČKI PODATCI 1. Nadnevak održavanja nastavnog sata: 2. razred i odjel u kojem se sat održava: 4. 3. Nastavni predmet: Hrvatski jezik 4. Mjesto održavanja sata: Učionica
PRIPREMA NASTAVNOG SATA 1. Programsko područje: Jezično izražavanje 2. Nastavna cjelina: Jezično izražavanje 3. Nastavna tema: Samostalno stvaranje priče 4. Nastavna jedinica: Vježbanje i ponavljanje 5. Izvori za izradu pripreme: Krmpotić, M., Ivić, S. (2014). <i>Zlatna vrata 4</i> . Čitanka i hrvatski jezik u četvrtom razredu osnovne škole. Zagreb: Školska knjiga. 6. Cilj nastavnog sata: samostalno pisati sastav prema ponuđenim riječima 7. Zadatci nastavnog sata: a) obrazovni: rečenična sinteza i oblikovanje teksta, samostalno pisanje kraćih vezanih tekstova – sastava prema zadanom poticaju, razvijanje učenikova izraza, usvajanje rečenične strukture, vježbanje straha od javnog govorenja, vježbanje aktivnog slušanja b) funkcionalni: razvijati primarne jezične komunikacijske djelatnosti govorenja i slušanja, bogaćenje rječnika, poticati izvornost i kreativnost u pisanju c) odgojni: poticati i razvijati maštu, njegovati komunikaciju i suradnju, poticati praćenje i aktivno sudjelovanje, primjenjivati osnovna pravila govorne pragmatike poput čekanja reda za javljanje, neupadanje u riječ dok drugi govore, razvijati urednost i temeljitost u radu, promicati toleranciju i poštivanje prijatelja 8. Nastavne metode: metoda razgovora, metoda pisanja 9. Oblici rada u nastavi (frontalni, u skupinama, u parovima, individualni): frontalni, individualni
STRUKTURA I TRAJANJE NASTAVNOG SATA: Igra vješala (5 min) Ponavljanje znanja o samostalnom stvaranju priča i pisanju sastava (5min) Kutija Pričopričalica – usmeno objašnjavanje riječi (10 min) Kutija Pričopričalica – pisanje sastava (15 min) Čitanje i uspoređivanje sastava (10 min)

TIJEK NASTAVNOG SATA:

UVOD

Uvodna riječ: pozdravljanje i kratko predstavljanje učenicima

Motivacija: igra vješala (rješenje: samostalno stvaranje priče)

Ponavljamo što sve znaju o samostalnom stvaranju priče i pisanju sastava, što svaka priča ima, što je uvod, zaplet i rasplet.

SREDIŠNJI DIO

Igra Kutija Pričopričalica

Prvi dio igre

Učenici stoje u krugu, a kutija Pričopričalica kruži među njima. Počinju na moj znak, te svakih 5 sekundi dajem znak da kutija stane. Učenik, kod kojeg se kutija u tom trenutku nalazi, izvlači iz kutije jednu karticu te pročita riječ naglas. Ostali učenici ponove za njim te razgovaraju o značenju riječi. Kutija ponovno kruži i igra se nastavlja dok sve kartice ne budu izvučene.

Drugi dio igre

Kad su sve riječi izvučene, zapisujem ih na ploču, a zadatak je učenika napisati sastav tako da upotrijebe sve riječi s kartica. Na taj će način od istih riječi dobiti različite sastave te vidjeti u kojim sve kontekstima i na koje načine mogu upotrijebiti zadane riječi.

ZAVRŠNI DIO

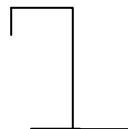
Čitanje i uspoređivanje sastava

Učenici čitaju sastave i upoređuju svoje i tuđe radove. Razgovaramo u kojim se sve rečenicama mogla naći zadana riječ. Učenici se kritički odnose prema svom i tuđim sastavima.

PLAN PLOČE

Ponavljanje

SAMOSTALNO STVARANJE PRIČE

Prilog 4.

Evaluacijski listić

JEZIČNA GUSJENICA Ova jezična igra mi je: a) zanimljiva b) dosadna c) teška d) laka e) _____Tijekom igre osjećao/la sam se: a) uzbuđeno b) napeto c) opušteno d) _____Svaki put kad sam bio/la na redu, osjećao/la sam strah. DA - NEPazio/la sam kako izgovaram riječi. DA - NEKada nisam odgovorio/la točno, osjećao/la sam stid. DA - NE - sve sam odgovorio točnoSlušao sam druge i učio iz njihovih primjera. DA - NE	JEZIČNI DOMINO Ova jezična igra mi je: a) zanimljiva b) dosadna c) teška d) laka e) _____Bilo mi je teško osmisliti rečenicu sa zadanim riječima. DA - NEKada sam pogriješio, suigrači su me ispravili. DA - NE - nisam pogriješio niti jednom Ako da, kako si se tada osjećao/la? _____Kada nisam bio/la na redu, aktivno sam slušao/la druge i nisam upadao/la u riječ. DA - NEKada je netko drugi pogriješio, ja sam ga ispravio/la. DA - NE - nitko nije pogriješio
KUTIJA PRIČOPRIČALICA Ova jezična igra mi je: a) zanimljiva b) dosadna c) teška d) laka e) _____Osjećao/la sam strah i neugodu dok sam objašnjavao/la riječ. DA - NE - nisam objašnjavao riječU razgovoru više volim biti onaj koji: a) govori b) slušaBilo mi je teško osmisliti sastav tako da upotrijebim sve zadane riječi. DA - NEKad pišemo sastave u školi, volim ih pročitati naglas da svi čuju što sam napisao/la. DA - NE	